

SOMOGYI MÚZEUM

A
SOMOGY MEGYEI MUZEOLÓGIAI
KUTATÁS TÖRTÉNETE

SOMOGYI MÚZEUM FÜZETEI

Kiadja a Rippl-Rónai Múzeum

Kaposvár, Postafiók 70.

Szerkeszti: Takáts Gyula

1. A RIPPL-RÓNAI MÚZEUM ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAINAK VEZETŐJE
2. A SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK RÉGÉSZETI ADATTÁRA
3. A SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK, EMLÉKMÚZEUMOK ES KIÁLLÍTÁSOK VEZETŐJE
4. FEHÉR ERZSÉBET: JÓZSEF ATTILA KIÁLLÍTÁS BALATONSZÁRSZÓN
5. KÁVÁSSY SÁNDORNÉ: RIPPL-RÓNAI A SOMOGYI SAJTÓBAN
6. DR. DRAVECZKY BALÁZS: A SOMOGY MEGYEI MUZEOLÓGIAI KUTATÁS TÖRTÉNETE

DR. DRAVECZKY BALÁZS

A

SOMOGY MEGYEI MUZEOLÓGIAI
KUTATÁS TÖRTÉNETE

1966.

Lektorálta: Dr. Dankó Imre

E dolgozat az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészeti Tanszékére, dr. Banner János és dr. Oroszlán Zoltán egyetemi tanárokhoz benyújtott doktori értekezés alapján készült.

Az olvasóhoz

Sárospataktól Nagykanizsáig, Egertől Hódmezővásárhelyig tudományos alapossággal, esztétikai biztossággal rendezett kiállítások bizonyítják múzeumaink külső és belső munkájának fejlődését. Köztudomású az is, hogy e kiállításokon kívül, melyeket milliók látogatnak, a múzeumok raktárai még jelentős művelődéstörténeti értékeket őriznek. Nyilvántartásaik pontosan regisztrálják e tárgyakat és egyre szebb múzeumi évkönyvek és kiadványok jelennek meg évről-évre könyvkereskedéseink ablaktükreiben és az egyre jobban szaporodó múzeumbarátok asztalain, könyvespolcain. Ám magával e tudományágnak, a muzeológiának történeti fejlődésével jóval kevesebbet foglalkoznak kutatóink. Az ország egyes tájegységeiről épp e területen végzett erőfeszítésekről és eredményekről legtöbb helyen igen szűkszavú adatok állnak rendelkezésünkre. A hazai muzeológia tudománytörténeti fejlődéséről a részletes és összefoglaló kép felvázolása még hiányzik. De újabban e területről is mind több hírt kapunk. E dolgozatok mennyi magányos kezdeményezésről, társas akaratról értesítenek. A magyar művelődéstörténet mennyi alig hallott nevű napszámosáról hajtják el a feledés homályját. Mekkora szorgalomról és legtöbb esetben nem számlángról, de szívósan harcoló tudományos lelkesedésről és hitről tesznek tanúságot. Itt-ott évtizedekre, másutt évszázadokra mennek vissza a források feltárásában és a mecénások, a műgyűjtők, tudósok, szakemberek, lelkes amatőrök vállalkozásai, tettei, írásai és nevei között a magyar muzeológia történetének nem éppen sima útjáról vallanak. Hiteles adataikból, jegyzeteik között művelődéstörténetünk egyik kedvelt és vonzó tudományágának, ásatásoknak, gyűjtéseknek, utazások, szívós rendszerezések, múzeumalapításoknak legtöbbször igen érdekes és színes képe bontakozik ki.

Ilyen elhatározással és céllal készült ez a dolgozat is. Számot adni és felvázolni a somogyi muzeológiai kutatás történetét. Nem kétséges, e dolgozat jelentős hiányt pótol és ugyanakkor szerteágazó szakterületén belül és azokon túl is olvasói közül majd má-

sokat is további kutatásokra serkent. Ezért adjuk alapozásnak, s ilyen reménnyel a somogyiaknak ezt az érdekes dolgozatot. Olvasásuk szeretettel házuk táján és kutatásaik közben használják fel adatait egy szélesebb kép kirajzolásához a muzeológia szakemberei is.

Kaposvár, 1965 december hava.

TAKÁTS GYULA

*»Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket,
nehogy végleg elveszenek, s ezáltal is üresebb legyen
a múlt, szegényebb a jelen és kétesebb a jövő.«*

(Ipolyi Arnold)

Somogy megye 1950-ig, a szigetvári járásnak Baranya megyéhez való csatolásáig 6530, és napjainkban is több, mint 6000 négyzetkilométernyi területű, az ország legnagyobb megyéi közé tartozik.

Felszíne legnagyobbrészt a Somogyi Domsághoz tartozik, mely a Déldunántúli Dombvidék középső része a Balaton és a Dráva között. Pannonkori eredetű, széles és mély lösztakarással, 150—300 méteres tengerszint feletti ingadozással.

A Somogyi Domság északkeleti részét Külső Somogynak nevezzük, keleti határa a Sió és Kapos völgye, délnyugati részén található a Belső Somogyi Dombvidék, déli, a drávamelléki része futóhomokos. Párhuzamos, észak—északnyugati, dél—délkeleti irányú völgyek és lapos hátság szabdalják, szántóföldekkel és erdőkkel, rétekkel és bozótosokkal.

A Dráva és a Balaton között a természetes vízválasztó Belső-Somogyra és a Zselicre esik.

Legnagyobb, máig is összefüggő erdőit a délnyugat—északkeleti irányú Kapos-völgyben (ún. »Vízmente«) és a Baranyai Domsághoz csatlakozó Zselicben találjuk.

Talajviszonyai kevés kivétellel a jobb minőségű erdőtípusú talajok közé sorolhatók. Belső Somogy homokos talaja a Nyírség homokjánál kötöttebb, az Északnyugati rész (Kisbalaton—Nagyberek) pedig tőzeges, lápos, ingoványos talajú. Jó minőségű, gazdaságilag is kiválóan hasznosítható talaj található a megye északi részén, valamint a Dráva-mentén, mely kiöntéses eredetű.

Vízei a Duna és Dráva vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak. Jelentősek a Kaposhoz tartozó Sió, Jaba, Kis- és Nagykoppány patakok. A Kapostól délre eredő vizeket a Dráva gyűjti össze, ezek közül legjelentősebb a számos mellékágú Rinya patak. Meg kell említenünk a Dráva síkságát metsző Kis- és Nagydombó patakokat is.

A 19. század elejéig mintegy 250—300, részben időszakos patak és ér hálózta be a megye területét. Ezek szabályozása, levezetése, illetve kiszáritása 1821-ben részben megkezdődött a reformkor egyik kiemelkedő kulturmérnökének, Beszédes Józsefnek terve alapján. Ez a munka kisebb megszakításokkal folyt a századforduló körüli évtizedekben is, de véglegesen csak 1950—1960 között fejeződött be. A szabályozások után a megrekedt szabadvizeket, a holtágakat — különösen a Rinya, Kis- és Nagykoppány kör-

nyékén —, elsősorban halastavakba gyűjtötték, illetve rekesztették. Ezek az összefüggő halastórendszerek megrajzolják az egykori patakok, erek hálózatát.

A mocsaras, tőzeges Nagyberek rendezési terve illetve rendezése 1893-ban kezdődött meg, és az első világháborút megelőző években fejeződött be.

A megye közigazgatásilag 8 járásra oszlik és 252 községet számlál.

Kis dolgozatunknak az a célja, hogy ezen a területen működő múzeumi megmozdulásokat, kutatásokat, és a megyei muzeológia történetét összefoglalja.

A »múzeum« görög eredetű szó, ókori jelentése: múzsák ligete. Újabb értelemben az emberi művelődés körébe tartozó tudományok tárgyi és szellemi emlékanyagának gyűjtőhelye. Tárgyát a régészet, néprajz, iparművészet, művészettörténet, képzőművészet, fegyvertörténet, érmészet stb. adja. A muzeológia az előbb említett tudományágak fogalmi összefoglalása.

Európaszerint mintegy 250 esztendeje művelik. Hazánkban a 19. század elején indult meg a muzeológiai munka. Alapját az 1802-ben megalapított Magyar Nemzeti Múzeum munkája képezte. A múlt század közepéig a fővárosban és vidéken lelkes amatőrök, a történelmi múltat kedvelő emberek foglalkoztak nálunk muzeológiával. Tudományos szinten csak a múlt század második felétől művelik Magyarországon, ettől az időtől a Tudományegyetemek bölcsészeti karain e területen is tudományos képzés folyik.

A muzeológiai tudományágak vidéki művelésének megszületése is a múlt század közepére tehető. Először nagymúltú iskolák tudós tanárai lelkesedtek az ügy iránt, majd egyre-másra alakultak a megyékben régészeti és történelmi társaságok: megmenteni, tanulmányozni és bemutatni a Közép-Dunamedence kultúrhistoriai emlékeit.

I. A SOMOGY MEGYEI MUZEOLÓGIAI MUNKA CSÍRAI

Megyénkben is először messze híres iskolák történelmi szertáraitól indult útjára ez a szép és nemes munka. S bár az út ha göröngyös is volt, már országos és más megyék eredményei alapján járhatónak mutatkozott, és sok értékessel, nemessel kecsegtetett.

Ezek az iskolai gyűjtemények, bár nem azonos időben keletkeztek, a kezdeti lépések bizonytalan útkeresésétől a szervezett és szakszerű működésig együtt adják Somogy megye muzeológiájának történelmi ikéjét. A megyei központosított muzeológia-történet bizonyos vonatkozásban eltér ettől az úttól, hogy majd a század-

forduló éveitől kezdve egyedül jelölje a helyes ösvényt és a helyes célt.

A csurgói ev. ref. főgimnázium gyűjteménye

Az 1791—1798 között a Sárközy, Festetich és Nagyváthy által szorgalmazott, 1799-ben felépült Csurgói ev. ref. Főgimnázium hamarosan a Dél-dunántúl egyik jelentős kulturális intézményévé emelkedett. Ez a fejlődés viszonylag gyorsan éreztette hatását az általános muzeológiai törekvések kielégítésére is:

Megyénkben a régészeti—történeti—kulturális emlékek összegyűjtésében a Csurgói Főgimnázium Régiségtára járt élen. Rendszeresen 1863-tól gyarapította anyagát. Gyűjteményét már kezdetől szertárjellegűvé alakították. Értéke és hatóköre túlnőtt Csurgó, a csurgói járás, sőt még a megye határain, és változatosságban és értékben is jelentős volt már kezdetétől.

Egészen 1879-ig csak annyit tudunk a történeti szertár anyagáról, hogy a tanulók és más érdeklődők ajándékaiból »szépszámú különlegességek vagynak egybegyűjtve.« A gyűjteményanyag tényleges és darabszerinti gyarapodása 1879-től követhető. Egyetlen támpontunk a Csurgói ev. ref. Főgimnázium évenként megjelenő Értesítője, mely külön fejezetben számolt be a történelmi szertár gyarapodásáról.

1884-ig főleg érmekkel, történeti művekkel (térképekkel, könyvekkel stb.) valamint a kor általános szokása szerint kétféjú békától »öslények csontozattya«-ig az égvilágon mindenféle anyaggal teletömtek a szertár szekrényeit. Persze akadtak értékes adatok, leletek is, így pl. 1881-ben isz. 370-ből származó aranypéncz, valamint Körmendy Sándor esperes rajzai a hedrehelyi romok elefántcsont (?) ciszternájáról stb.

Fel kell tételeznünk, hogy számos, mai szemmel is jelentős műtárgy gyűlhetett össze 1885-ig is a gimnázium régiségtárában, hiszen ebben az időben már a gyűjteményen belül külön van »Éremtár« és »Történelemtár«.

A gyűjtemény kezelője és őrizője az intézet mindenkori történelemtanára volt, aki különösebb szakmai hozzáértés nélkül ugyan, de mint intézeti kötelességet, feladatát mindig becsülettel ellátta.

Ez a helyzet 1887-ben változott meg. Kalocsay Endre személyében a Csurgói Főgimnázium szertára autodidakta régészeti képzettségű, és a muzeológiai ügy iránt fogékony őrt kapott (1854-ben született, Budapesten történelem—latin szakos tanári oklevelet szerzett, 1887—1917 között tanított Csurgón. 1929-ben halt meg. Főbb muzeológiai munkája: A szoros értelemben vett Magyarország érmei. Az Árpád-házbeli királyok érmei. Csurgói főgimnázium Értesítője 1901—1902.)

Kalocsay Endre 1886 decemberében leltárt vett fel a szertár addigi állapotáról. A leltár szerint az Érem és Régiségtár állománya 83 ezüst, 281 réz, 31 papír, 7 ólomrézből, 7 emlékéremből és 17 egyéb muzeológiai tárgyból állott. (Kalocsay Endre selejtezte ki először a spirituszban úszó »kuriozumok«-kal együtt a régiségként begyűjtött egyéb nagyszámú lim-lomot is.)

A gyűjteménybe 1887-ben került a csurgói származású, Portlandban (USA) élő dr. Rosenspitz Sándor rabbi 130 drb-ból álló somogyi vonatkozású értékes gyűjteménye 2 éremhatározóval egyetemben.

A gyűjtést Kalocsay minden irányban kiterjesztette. 1889-ben e szavakkal figyelmeztette a nagyközönséget:

»A szíves adományokért, midőn az intézet nevében leghálásabb köszönetünket nyilvánítjuk, a legnagyobb tisztelettel kérjük a t. közönséget, hogy bármily csekélynek is tetsző-látszó régészeti tárgyat, pénzt, érmet, stb. kegyeskedjék intézetünk táraiba juttatni.«

A felszólítás eredményes volt. Pl. 1889-ben a többi között Horváth Gábor főszolgabíró pisztolyfogantyút, csontfibulát, kőbaltát, 2 db középkori sarkantyút, és 3 db csatt-töredéket ajándékozott Tab környékéről.

1895-ben Kalocsay Endre közölte az »Érem és Régiségtár« rövid, értékelő történetét:

»Hazánk klasszikus föld az emberi művelődést jelző régészeti leletekre nézve. Mennyivel inkább az a dunántúli vidék, — s ennek is Dráva melléke. E helyen azonban nem szólhatunk — legalább mi még nem — az egész régészet mezején feltűnő jelenségekről, hanem annak csupán egy, de nevezetes részéről: a pénzekről és érmekről. Intézetünk kebelében, amennyiben a hiányos adatok nyomában kideríthető volt, nem hiányoztak e téren a lelkes gyűjtők és adományozók mindjárt az intézet megalakulását követő évtizedekben. Rendszeres feljegyzéseket azonban csak az 1863—64.-i iskolai évben kiadott »Értesítőben« leltem. Ezeket Héjas Pál tanár tette, később bold. eml. Czibor Mór és Zöld Ferenc, intézetünk egykori érdemdús tanárai kezelték éveken át az egybegyűlő pénz és éremanyagot, közlé közzétéve az évi »Értesítő«-ben az adományozók névsorát. Majd Héjas Pál tanár felbuzdulva Mélt. és Főtiszt. Papp Gábor dunántúli ev. ref. püspök úr, Nt. Kormendy Sándor, ez időszertint esperes úr lelkes adományain az egybegyűlt anyagot rendezni, osztályozni, sőt meghatározni is megkezdte. Am de a hely szűke, de még inkább e szakba tartozó tudományos művek teljes nélkülözése mellett eme dícséretre méltó, jóakarató fáradozás nem ért el célt. Ezekután, mint könyvtárnok, Nagy József, Dombi Vince és Kondor József tanárok gyűjtögették és őrizték a pénz- és éremgyűjteményt...

... Jelenleg a 9 évi gyűjtés eredményeként jelenthetem, hogy egy, a régészeti tárgyak befogadására az első szükségletnek megfelelő szekrény áll rendelkezésre. Ebben

A. rendezve és nagyrészt az érmészet mai követelményeinek megfelelőleg meghatározva és leírva van elhelyezve 3010 darab ércpénz és érem.

Ezek feloszlanak: I. hazai pénzek 1000—1895.

II. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, és Ausztrália régibb és újabb pénzeire,

III. A római imperatorok pénzeire, végre

IV. a) hazai és

b) külföldi érmekre.

B. Ezen pénz és éremgyűjtemény mellett van alkalmas albumban elhelyezett bankjegy-gyűjtemény, melyben összesen: 177 db szakszerűleg rendezve: I. Osztrák

II. Magyar szabadságharc,

III. Francia forradalom,

IV. az észak-amerikai confoederatio idejéből való bankjegy

található.

C. A régészet más területéről van itt e gyűjteményt tartalmazó szekrényben 48 db.,

D. Végre ezen gyűjtemény rendezésére, leltározására alkalmas rekeszek, eszközök és szakkönyvek.«

Jelentősnek mondhatjuk az éremtani leltározás kiegészítésére bevezetett leíró kartonok használatát, melyen Kalocsay Endre fel-tüntette a leltári számot, a verető országot, várost, az uralkodó vagy híres személy, híres esemény nevét, az érem ércét és nevét, veretési évét. Esetlegesen a tervezőjét, készítőjét. Feljegyezte az érem mindkét oldalának leírását, nagyságát, súlyát, épségét, ritkaságát, értékét, az ajándékozó nevét és lakóhelyét. A kartonon szerepelt a »forrás, mely szerint a meghatározás történt.« A mai modern múzeumi leírókarton csak egy adattal: a fénykép-negatív számával és a pozitív másolat felragasztásával bővült!

Arról nincs adatunk, hogy a gyűjtés néprajzi, iparművészeti, képzőművészeti stb. tárgyakra is kiterjedt volna. Régészeti vonatkozásban azonban ebből az időből jelentősebb anyag gyűlt össze: Szi-szokról római leletek, Bolhásról őskori tárgyak, Ötvöskönyiből árs-pádkori temetőből származó anyaggal, Iharosberényből középkori, Rinyaszentkirályról, Nagyberkiből őskori tárgyakkal gyarapodott a szertár a jelentős mennyiségű éremanyagon kívül.

A századforduló utáni évek gyűjtő és anyagfeldolgozó, szervező munkáját megakasztotta, visszavetette az első világháború kitörése, valamint Kalocsay Endre 1917 szeptemberében bekövetkezett nyu-galomba vonulása.

Az első világháború után a gyűjteményt Marschall László, Jamrich Gusztáv, majd 1937-től dr. Bódy Ferenc tanárok kezelték. A szertári muzeológiai munka ebben az időben alig, vagy éppen, hogy csak működött.

Utolsó fellendülését dr. Bódy Ferenc idejére, a második világháborús évekig tehetjük. Az akkor már 6301 darabot számláló éremgyűjteményt dr. Bódy Ferenc újra rendezte, 340 db-ot selejtezett, elvégezte a Kalocsay Ferenc óta elmaradt leltározást, és buzgón nekikezdett a gyűjtésnek is.

Az összegyűjteményi anyag a második világháború előtt több, mint 9000 db-ot számlált. A háborús évek alatt a hosszú évek keserves munkájával gyűjtött szertárt a helyi lakosság széthordta, a raktári szekrényeket eltűzelték, a felszabadulás után pedig a leltárkönyveket és leíró kartonokat hozzá nem értő egyének zuzdába küldték. 1961-ben az értékes gyűjtemény utolsó roncsait, 29 db érmet még sikerült megmenteni.

Sajnos a szertár egész története alatt nincs tudomásunk néprajzi, népviseleti, helytörténeti, fegyvertörténeti anyag jelentősebb mérvű gyűjtéséről.

A Csurgói ev. ref. Főgimnázium »Érem és Régiségtárának« jelentőségét a legkorábbi múzeumi gyűjtés megindításában, a szakszerű kezelésben és nyilvántartásban, valamint az értékelő bemutatásokban, ismertetésekben határozhatjuk meg.

A kaposvári Állami Főgimnázium gyűjteménye.

Kaposváron gimnázium alapításának terve már a XIX. század végén szóba került. 1799-ben Esterházy Miklós vendéglőjét adta az új iskolának, és számos mecénás és iskolabarát támogatásával 1806-ban megindulhatott az oktatás is. Az intézet 1812-ben lett nyilvános, és 1817-ben V. és VI. osztályt is kapott. Önálló épület létesítése és továbbfejlesztése során elavulhatatlan érdemeket szerzett a későbbi névadó: Somssich Pál.

A kaposvári Állami Főgimnázium »Természeti és Régiségtárában« a gyűjtés a múlt század 60-as éveiben indult meg. Az első biztos adatunk az 1874—75-ös tanévből van. A gyarapodásra és a muzeológiai munkára vonatkozó feljegyzéseket itt is egyedül az évenként megjelenő Értesítők-ből ismerjük. 1876-ban a »Természeti és Régiségtár«-ban 458 db különféle tárgyat őriztek. 1876-ban került a gimnáziumhoz és a Régiségtárhoz, Melhard Gyula, akinek figyelemreméltó szerepe volt később a Somogyvármegyei Régészeti és Történelmi Társulat működésénél is. (1851 április 9-én született, 1876—1884 között volt Kaposváron, 1884-ben Mernyére, majd Attalára került plébánosnak. Főbb muzeológiai munkái: a Somogyvármegyei Régészeti és Történelmi Társulat Évkönyve. (1879—1881) (szerkesztője.); Bronzkori leletekről Somogy megyében. Archeologiai Értesí-

tő 1895.; Somogy megyei ősleletekről Archeologiai Értesítő 1886; a Nagyberki (Somogy m.) leletekről. Archeologiai Értesítő 1900; a pulai leletekről (Somogy m.) Archeologiai Értesítő 1904; a magyar-egresi ólom relief (I—II—III.) Somogy; 1881 április 19., április 23., május 3.; Gr. Széchenyi Dénes somogyvári birtokáról 83 régészeti tárgy beküldése, Somogy 1880 szeptember 14. Felhívás a Magyar Történelmi Képcsarnok ügyében. Somogy. 1883 október 2.; Árpád sírja Gamáson. Somogy. 1887 május 10.; Gamás határában keresendő-e Árpád sírja? (I—II.) Somogy. 1888. január 3 és január 10.; Karcolatok Somogy múltjából, Somogy. 1895 március 17.; Somogy vármegye és a Magyar Nemzeti Múzeum. Somogy 1902 november 23.; Népvándorláskori sírlelet Somogyban. Somogy 1903. június 21.)

1885-ig lassan, a tanulók és érdeklődők egyedi ajándékaiból növekedett a gyűjtemény. 1885-ben Gohl Ödön a neves numizmatikus végezte el az addig összegyűjtött anyag felbecslését és leltárjegyzékbe vételét.

A múlt század kiemelkedő jelentőségű somogyi leletét: a galambosi-bronzedény együttest vásárlással szerezték meg, mely 1919—1920-ban eltűnt. Bekerült a simonfai korai vaskori raktárlelet együttes is. 1910-ig Jákóból, Somogyjádról, Kaposszentjakabról, Szentgáloskérrel, a kaposvári »Cser«-ből kapott a gyűjtemény különböző korszakokból származó régészeti anyagot.

Az elmondottakon kívül bekerült még a somogybabodi korai vaskori bronzkincs, valamint a Magyarregres, Kaposfüred, és Szőlád környékén talált római emlékek.

1907-ben, a Somogymegyei Múzeum Egyesület megalakulása, — mellyel későbbi fejezetben foglalkozunk — és munkájának megkezdése szinte teljesen ellaposította a Kaposvári Főgimnázium »Természettajzi és Régiségtár«-a gyűjtő-leletmentő munkáját. 1907-től kezdve megszűntek az ajándékozások, melyet minden bizonnyal azzal magyarázhatunk, hogy az iskolai szertár számára behozott, illetve gyűjtött évi anyagot összességében átadták a Somogymegyei Múzeum Egyesületnek. Az 1916-os Értesítőben találjuk az utolsó adatot: Jezerniczky Dániel mezőcsokonyai ref. lelkész egy aranypénzt ajándékozott a főgimnázium Régiségtárának.

A későbbiekben minden értesítés, gyarapodás és ajándékozás publikálása, említése megszűnt. Esetleg azzal is számolhatunk, hogy a kaposvári főgimnázium régiségtárának anyagát az első világháború éveiben valamint a háborús évek utáni gimnáziumi ide-oda hányódás után átadták a Somogymegyei Múzeum Egyesületnek, ahol azt a meglévő hiányok pótlására felhasználták.

A fentiekből szerény, de érdekes kép rajzolódik elénk a Kaposvári Állami Főgimnázium »Természettajzi és Régiségtár«-nak leletmentő anyaggyűjtő, és feldolgozó tevékenységéről, valamint a gyűjtemény állapotáról. Sajnos, a többi év feljegyzés-anyaga hiányzik, így a továbbiakban ez az ismeretünk már aligha bővíthető.

Az elmondottakon kívül a szigetvári »Rezső« polgári fiú és »Ella« polgári leányiskoláknak volt az első világháborúig szerény jelentőségű muzeológiai gyűjteménye. Anyagukban azonban az »avított vasaló«-tól (!) madáretetőtől a srappellgolyóig minden megtalálható volt, amint ezt az Iskolai Értesítők-ből figyelemmel kísérhetjük.

Tudomásunk van még az első világháború előtti évekből a barcsi és lengyeltóti polgári iskolák muzeológiai gyűjteményéről is. A lengyeltóti anyag, ahogyan a földből kikerült, egy nagy ládában, a későbbiekben egy törött ajtajú szekrényben tárolódott. Anyaga a múlt század 90-es éveitől kezdve ismert Lengyeltóti-Tatárvár, Buzsák, Buzsák-Csisztapuszta, Béndekpuszta, stb. lelőhelyekről került a gyűjteménybe. Az anyagnak és a tároló eszközöknek az első világháború után nyoma veszett.

Sem a barcsi, sem a lengyeltóti gyűjteményre irodalmi utalást nem találtunk, ami bővebben megvilágíthatta volna e két, nagyon is szerény jelentőségű, de tudománytörténetileg érdekes gyűjtemény sorsát.

A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület.

A szigetvári múzeum és múzeumi gondolat eredete a Szigetváron élő Zrínyi-kultuszra vezethető vissza. A Zrínyi ünnepségek és a Zrínyi mozgalom eredményeként 1916-ban vetődött fel a múzeumalapítás kérdése, sőt lehetősége is.

A múzeumi ügy lelkes elindítója, támogatója, és mozgatója, Sziembenliszt Béla ny. tábornok, így foglalja össze a létesítendő múzeum illetve Múzeum Egyesület lényegét és jelentőségét: »A múzeum-kérdést könnyebb megoldani, mert független a vár kérdésétől és szobor-kérdéstől. Szükséges először egy múzeum egyesület létesítése, mely lelkes buzgalommal szolgálná a Zrínyi-kultuszt! Istenem, mit adna egy másik város, ha Zrínyi Miklósa lett volna! Kétségtelen, ha a lelkesült és buzgó Zrínyi Miklós Múzeumegyesület szorgalommal gyűjtené az ereklyéket, korabeli fegyvereket, Zrínyi Miklósról és Szigetvár ostromáról, de a vár további sorsa alakulásáról, valaha megjelent könyveket, képeket, rajzokat, kéziratokat, fényképeket, stb. hamar lenne alapja a múzeumnak!«

A szervező és a köréje csoportosuló lelkes barátok, valamint a sajtó támogatásával a szervezés ügye odáig jutott hamarosan, hogy a Somogy megyei Hírlap 1917. január 28-iki számában Sziembenliszt Béla már részletes ismertetést írhatott az addigi munkáról.

Az országos közvélemény is szorgalmazta a Múzeumegyesület létrejöttét, és bár anyagi nehézségek hátráltatták a munkát, 1917 áprilisában a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőisége is pozitívan nyilatkozott e kérdésben.

1917 augusztus végén az ügy mozgatói, támogatói, barátai, az egyesület érdekében értekezletet tartottak, majd Szigetvár elestének

351. évfordulóján, 1917. szeptember 7-én megalakult a Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület.

Mint ebben az időben máshol is, az általános kulturális testületek szervezésénél a szervezők a túladminisztrálás hibájába estek. Ezzel magyarázható a nagyszámú vezetőség, mely védnökből, díszelnökökből, egy elnökből, négy alelnökből, egy titkárból, egy ügyészből, két jegyzőből, egy pénztárnokból, két ellenőrből, két múzeumi felügyelőből, két segédfelügyelőből, két múzeumi őrből és 30 választmányi tagból állt!

Az alakuló díszközgyűlésen az elnök Dr. Rusa Ernő, díszelnökök: Gróf Széchenyi Aladár és Sziebenliszt Béla, titkár Farkas Gyula lettek.

Az egyesület munkáját időszakonként megtartott választmányi és rendes közgyűlésekkel kezdte meg.

A Múzeumegyesületnek következő feladata a múzeum számára helyiségszerzés volt. Először a Neumann-féle cipőgyár egyik raktárával, majd a várban két helyiség szerzésével, később a takarékpénztár üres helyiségeivel, valamint a polgári iskolával kísérleteztek, de eredmény nélkül.

A szerb megszállás megakasztotta a Múzeumegyesület lassan kibontakozó fejlődését.

1921-től újra megkísérelték helyiség szerzését, de csak 1922-ben készítettek két szekrényt múzeumi tárgyak elhelyezésére! Ebben az évben oldódott meg az elhelyezés kérdése is: a múzeum, illetve a múzeumi gyűjtemény a polgári iskolába került.

A gyűjtés lassan ment, és általános jellegű volt. A kőbaltától néprajzi tárgyakon át a Zrínyi családnak és Zrínyi Miklósnak tulajdonított ruhafoszlányokig mindent gyűjtöttek. Ezért az 1925-ben rendezett kiállításban nagyrészt kölcsönként anyagot voltak kénytelenek felhasználni.

Hosszas huza-vona után, 1929-ben megkapták az ún. »török pince« néven ismert épületet, mely dohos, szűk, nyirkos és elhanyagolt volt. Itt nyílt meg 1930. szeptember 7-én a Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület első, önálló helyiségben megrendezett kiállítása.

A múzeum megnyitása után a nagyközönség érdeklődése nemcsak a látogatással, hanem a leletbejelentésekkel is megmutatkozott.

Az 1930—1932-es évek a vár helyreállításával teltek el, melyet az egyesület többszöri szorgalmazása után a tulajdonos, Gróf Andrássy Mihály végeztetett. A munkálatok közben régészeti anyag is előkerült:

»Mostanában a vár északi fala mentén elhelyezett kazamaták restaurálásával foglalkoznak... Az egyik boltozott helyiség talajának ásásakor érdekes leletekre bukkantak. Öt erős földbeásott oszlop tűnt elő, melyek között karvastagságú ágakból készített fonás maradványai látszottak.« — ezek feltehetően a vár belső erődítési rendszeréhez tartoztak.

Az egyesület további problémája megfelelő múzeumi helyiségkeresés és a megegyezés körüli huza-vona volt. Végre 1934 februárjában elfoglalták az ún. városháza egyik emeleti helyiségét, ahol még ugyanabban az évben, szeptember 7-én kiállítást is nyitottak.

Ebben az időben szép számmal gyarapodott a gyűjtemény. Így fegyverek, szigetvári építkezéseknél talált hódoltságkori emlékanyag, a Szulimán község határában előkerült éremlelet, a görög-gali határban Nádaszy Elek földbirtokos által gyűjtött őskori régészeti anyag, valamint számos céhes emlék került a gyűjteménybe.

A szórványos muzeológiai tárgyakon kívül jelentős tétel volt az 1937-ben megszerzett ún. Spolarich-féle gyűjtemény, mely főleg Zrínyi Miklóssal kapcsolatos és Zrínyi korabeli dokumentumokból állt.

Az egyesület az anyaggyűjtés mellett megpróbálkozott ásatással is. Pl. 1934-ben néhány napig feltárások folytak az ún. »Török temető«-ben, ahol edénytöredékek és csontvázak kerültek felszínre.

1939-ben ünnepelte Szigetvár, és a szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület a várnak a töröktől való visszafoglalás 250. évfordulóját. Az ünnepségek során az Egyesület Zrínyi Miklós mellképével díszített levélzáró bélyeget adott ki, a szigetvári postahivatal pedig alkalmi emlékbélyegzőt használt.

A háborús években

»A múzeum működése arra szorítkozott, hogy a már meglévő, hosszú évek fáradságával gyűjtött gyűjteményét megőrizze és gondozza. A háború során három kifosztás, feldúlás, a helyiségekből való kilakoltatás után reménytelen, hogy a múzeum újjáéled.« — írta keserűen munkajelentésében Salamon Béla, az egyesület titkára.

És a múzeum mégis újjáéledt!

A helyreállító és újrarendező munka után 1949 januárjában a *Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének* többszöri hatásos beavatkozására a gyűjteményt közgyűjteménnyé nyilvánították, 1950-ben állami kezelésbe vették, és a kiállítást a községi tanácson helyezték el, három szobában.

A szigetvári járást 1950-ben Somogy megyétől Baranya megyéhez csatolták és ezzel fellazult a közvetlen muzeológiai kapcsolat Somogy és Szigetvár között.

Az 50-es évek elején először a szigetvári, volt Ferences kolostor nyújtott menedéket a hányatott sorsú gyűjteménynek, majd 1954-ben a vár földszinti szárnyán négy helyiségbe került. Sajnálatos huza-vona és más irányú állami érdekek figyelembe vételével 1951 áprilisában a vár épületrészeit a honvédség vette birtokába, és így továbbra is nyílt maradt a múzeumi elhelyezés kérdése.

A lassan vajudó problémát a Művelődésügyi Minisztérium oldotta meg: a sikeres, 1952-es, tervszerűen rendezett és magyarázott kiállítás után elvi megegyezés történt, hogy a múzeumot feltétlenül

a várban kell elhelyezni, a dzsámiban, és a hozzá tartozó nyolc helyiségben. Itt nyílt meg a »város« történeti kiállítás 1955 májusában, de a raktári anyag szakszerű elhelyezése, az épületek romos állapota, valamint hiányzó berendezési tárgyak miatt ekkor még nem valósulhatott meg. A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum 1958-ban került a Baranya megyei múzeumokkal együtt tanácsi kézbe, ami nemcsak a múzeum kérdését, hanem a gyűjteményanyag további sorsát is kedvező irányba segítette.*

Ide kívánczik még, hogy megemlékezzünk a *sümegei Darnay Kálmán* féle magángyűjteményről, illetve múzeumról, mely 1887-től 1914-ig számos somogyi vonatkozású múzeumi tárggyal gyarapodott. (Darnay Kálmán 1864-ben született. Iskoláit Sümegen, majd Grácban végezte. 1887-től Sümegen vaskereskedő lett. Régiséggyűjtéssel 1877-től foglalkozott. 1889-ben részt vett a berlini régészeti konferencián, ahol számos külföldi kapcsolatot szerzett. Muzeológiai vonatkozású cikkei az Archeológiai Értesítőben, a Zalai Közlönyben, az Ingeny Naptárban, a Házi Barátban, a Magyar Szalonban, a Balatoni Múzeum Egyesület Évkönyvében, a Múzeumi és Könyvtári Értesítőben jelentek meg. Régészeti, hadtörténeti, okmány, néprajzi és iparművészeti gyűjteménye számottevő volt. Fontosabb muzeológiai vonatkozású munkái: 1899-től a Házibarát, 1905-től a Darnay Múzeum Ingeny Naptára, Magyarország őskora 1900.; Somogy vármegye őskora. Magyarország vármegyéi és városai című monographia-sorozatban, a somogyi kötetben, valamint számos cikk az Archeológiai Értesítőben 1890 és 1911 között.)

Bárdudvarnokról, Andocsról, Törökkopányról, Fonyódról, Nagyberki-Szalacsikáról, Toponárról, Gígéből, Kiskorpádról, Nagybjomból, Nagyszakácsiból, Ötvöskönyiből, Kaposszentjakabról, Eddéről, Nagyatádról, Simonfáról, Szenyérről, Magyaratádról, Balatonberényből, Főnyedről és Kaposvárról őrizett a Darnay-féle gyűjtemény különböző korú és értékű muzeológiai anyagot. Kiemelkedő jelentőségű volt a Nagyberki-Szalacsikai kelta pénzverő műhely leletanyaga, mely 1944-ben, amikor a sümegei múzeum anyagát Nyugatra akarták szállítani, a zalaegerszegi pályaudvaron bombázással az utolsó darabig megsemmisült.

*Lásd bővebben: Kovács Valéria: A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Története. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1963.

II. A SZERVEZETT MUZEOLÓGIAI MUNKA ELSŐ LÉPÉSEI

A Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat.

Mint általában, szinte kivétel nélkül országosan, Somogy megyében is Rómer Flóris nevével és munkásságával kezdődik a szervezett gyűjtő és mentő munka. Rómer Flóris a múlt század 70-es éveiben országos kutató útja során eljutott Somogy megyébe is és a már korábbi jegyzetekből és kapcsolatokból ismert kevés számú nyilvántartott lelőhelyet számos értékes adattal egészítette ki a Magyar Nemzeti Múzeum számára.

Már Rómer Flóris Somogy megyében járta előtt is nyomon követhető a múzeumi ügy kibontakozásának néhány mozzanata, mely a későbbi idők munkájára is döntő befolyással hatott. Az első somogyi régészeti megmozdulások szorosan illeszkedtek az országos régészeti kutatómunka megindulásához, mely részint lelkes, és a kor színvonalán többé-kevésbé autodidakta módon képzett érdeklődők ösztönös vagy tervszerű tevékenysége, részint a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium által központilag megszervezett munkaindítás.

1872 júliusában a sajtón keresztül felhívás jelent meg »A Somogy megye régészetnek pártolóihoz« címmel, mely közölte az érdeklődő közönséggel, hogy már a korábbiakban, múzeumi vonatkozású ajándékozásairól ismert Gaal Ferenc földbirtokost bízta meg a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, illetve Dr. Pauler Tivadar, — a megyei régészeti-történelmi vonatkozású emlékek bejelentésével, listába vételével és gyűjtésével.

A felhívásnak alig lehetett foganatja, mert az egyik legkorábbi megyei régészeti és történeti társulat, a veszprémi megalakulása kapcsán a somogyi sajtó a következőképpen kommentálta a régészeti munka és a múzeumügy helyzetét megyénkben.

»Itt van az ideje, hogy a telhetetlen gyomrú politika mellett történelmi, régészeti kincseinkre is gondoljunk, melyekben olyan gazdagok a dunántúli megyék, s fájdalom, nagyrészen elrejtve vannak szemek előtt.

Nagyon keveset tettünk eddig, úgyszólván semmit e téren, holott az egyes hazai vidékek összegyűjtve az adatokat, a becses anyagokat; forrásul, tükkörül szolgálhatnak hazánk történetíróinak azon nagy munkákhoz, melyekből multunkat ismerni tanulja a külföld, s mindenekelőtt szükség, hogy önmagunk ismerjük s tanuljunk, — okuljunk belőlük.»* — amiből kiderül, hogy általában a muzeológia népet és nemzetet tanító célját, értelmét, idézett cikkünk, korát jóval megelőzve röviden és pontosan summázta.

*Somogy, 1893 január 21.

Barla Szabó József

Az országos és dunántúli mozgalom a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Szakosztályával karöltve bizottmányok felállításával kívánt segíteni a muzeológiai ügy égető problémáján. Megyénkben azonban a kérdés még 1875 áprilisában is »Alszik az Úrban«. A Somogy című lap 1875 április 27. vezércikke ostromozta ezzel a címmel a megyei állapotokat. Többek között a következőket írta:

»Somogy megye területe tele van hintve régiségi emlékekkel; Kaposvár, T.-Koppány, a Sió, Balaton és Dráva vidéke; a Zselicség, Somogyvár—Vámos határai stb. a régi időknek valóságos kincses bányái, melyekhez senki sem nyúl, és mindegyik nap mélyebben temeti el, hogy egészen elmosódjanak az ereklyék, a régiségek!

Nagy baj, hogy még a művelt nemzedék sem akarja ismerni múltját, s csak könnyen átsuhanik a hamvak felett, melyekben minden porszem beszél; sőt vannak helyek, hol az ősidők emléköveit széthordják, s építenek belőlük tyukólat, kerítést, pincéket, mert hát jelenleg 16—18 frt. a téglának ezere...«

A szunnyadó ügryhöz a nagy ébresztést Rómer Flóris somogy-megyei kutató és gyűjtő útja jelentette. A gyűjtő út hatása és a felélesztett érdeklődés 1875—1877 között odáig vezetett, hogy a há-

rom évvel később megalakult Somogy megyei Régészeti és Történeti Társaság első nagygyűlésén Barla Szabó József református lelkész, titkár a többi között a következőket mondhatta el:

»A bizottság, miután a vas és békésvármegyei hasonczélú társulatok alapszabályai herceg Odescalchi által megszerveze lőnek, feladatát megoldá... a magy. kir. belügyministeriumhoz felterjesztett. Innét azonban többszörös... eszközölt sürgöléseim után... végre a módosításokkal ellátott alapszabályzat 1879 január 12-én nyerte meg a minister megbízásából gr. Zichy Ferraris Viktor nevével a kellő láttamozást.«

A Somogy megyei Régészeti és Történelmi Társulat néhány gondolatot, néhány jelentős mozzanatot idézünk:

Az alapszabály 2. paragrafusában: »A társulat célja felkutatni a vármegye területére, múltjára, vonatkozó régészeti és történelmi adatokat, tárgyakat és azokat adományozás vagy vétel útján megszerzván, egy Kaposvárott létesítendő és a vármegye elidegeníthetetlen tulajdonát képező állandó régiségtárban összpontosítani és közhasználatra bocsájtani.«

A társulatnak alapító és tiszteletbeli tagjai voltak.

A társulat tisztviselői kara a következőkből tevődött össze: elnökség, titkár, jegyző, pénztárnok, ügyész, múzeumőr. Az elnökség elnökből és 2 alelnökből állott, akik a hatóságok előtt képviselték a társulatot. A titkár feladata volt az előterjesztések elkészítése, a közgyűlések jegyzőkönyvének vezetése, a hivatalos levelezés intézése és az irattárra való felügyelés. A múzeumőr felelősséggel rendezte és kezelte a társulat gyűjteményét.

Jelentős, a kor muzeológiai színvonalát jóval megelőző eredmény volt, hogy az alapszabály 14. paragrafusában minden évben évkönyv kiadását határozták meg. »Ezenkívül a felolvasott értekezések a Somogy című hetilapban, mint a társulat organumában közöltetnek.«

A 17. paragrafusban a következőket olvashatjuk:

»Kívánatos levén, hogy a vidéki régészeti és történeti társulatok működéséről és állapotáról a... Ministerium tudomással bírjon, valamint, hogy azok a Magyar Nemzeti Museummal is érintkezésben álljanak: a társulat, museumának állapotáról a titkár által felterjesztendő jelentését, melyben a museumi tárgyak jegyzéke, illetőleg az évi gyarapodás felveendő, mind a nevezett ministeriumnak, mind a Nemzeti Museum igazgatójának évenként megküldeni kötelesek.« — ami a mai évi munkajelentésnek és gyarapodás — statisztikának múlt századi előzménye.

A Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat első jelentősebb megmozdulása az 1879 augusztus 4. választmányi gyűlés volt. Ezen határozat született, hogy a pénztárnok »megbíztatik a vár-

megye notabilitásaihoz társulatunk pártolását — a lelkész, tanár és tanítói karokhoz — a leletek figyelemmel kísérését, beküldését, vagy jelentését kérő, titkár által fogalmazandó 300—300 példányban kinyomattatásával, amelynek szétküldése titkárnak lesz kötelessége.« — A megbízatásban napjaink Múzeumi Baráti Körének korai előzménye illetve szervezése olvasható.

Elhatározás született még az alispántól történő múzeumi helyiség — szervezése, valamint a legnélkülözhetetlenebb berendezési tárgyak megvásárolására.

A megyeházán az alispán által felajánlott múzeumi helyiség átvételére kiküldött bizottság az 1879. november 26.-i választmányi ülésen jelentette, hogy a felajánlott helyiség minthogy abba a bejárás más hivatalos helyiségen keresztül történik, át nem vehető és el nem foglalható. Barla Szabó József titkár mégis elintézte, hogy a nevezett helyiséghez külön bejáratot készítsenek, és így amíg jobb megoldás nem adódik, azt el is foglalták.

A helyiség átvételéig Melhard Gyula 91 tárgyat, 30 könyvet, 107 ezüst- és 207 érc- és papírpénzt őrizett.

Schifer Antal felhívta a figyelmet a birtokosoknál, a Somogy-megyei Régészeti és Történeti Társulat felhívása alapján úgynevezett magángyűjtemények keletkezésére:

»Egyesek mindent megtesznek, hogy az egyes leleteket magángyűjteményeikbe megszereznék, melyeket dicsérettel legyen mondva, gondosan meg is őriznek, eképp magángyűjtemények keletkeznek, melyek azonban a tanulmányozás elől minthogy sokak előtt ismeretlenek, elvonatnak, ennélfogva indítványozom, hogy oly régészetkedvelő főuraink, kikről tudomásunkra jut, hogy ilyen gyűjteményekkel rendelkeznek, jegyzőkönyvileg megkerestessenek, s a legmélyebb tisztelettel megkéressenek, hogy a tudomány érdekében gyűjteményeiket társulatunk museumának, ha nem is örökre, de mint külföldön is szokás, tanulmányoztatás és kiállítás végett legalább egy bizonyos, meghatározott időre... átengedni kegyesek legyenek.«... — az azóta alakult magángyűjteményekkel való kapcsolatunk illetve kérésünk azóta szinte egy szót sem bővült vagy változott!

A társulat előzetes muzeológiai kutató munkájának fontos része volt a varászlói levéltár anyagának átkutatása, melynek eredményeiről Barla Szabó József azt állította, hogy jelentős eredményeket hozott a megyei birtok- és családviszonyokra mutató történeti kutatás terén.

Az 1880 május 3-i választmányi ülésnek a következők voltak a legfontosabb eseményei: Melhard Gyula értekezést olvasott fel a somogyvásároni apátságról, és bemutatta a magyaregresi, az ún. bötölkői határban talált ólomlapot, Nagy László kaposfüredi ispán ajándékát. A lelőhelyről Nagy László elmondása szerint már érnek,

Melhard Gyula

edénydarabok, sőt egy bronz szobrocska is előkerült korábban. A jelentős leletről Melhard Gyula helyesen állapította meg, hogy a római korba sorolható. Ezután a varjaskéri 57 lépés hosszú és 39 lépés széles erődítményről emlékezett meg. Beszélt a sáncok és cölöp-építmények maradványairól, az erődítmény pusztulásáról, korát azonban nem tudta pontosan meghatározni. Somogyszentpál és Varjaskér között sok római érem volt ismeretes, ezért a varjaskéri erődítményről Melhard Gyulának az volt a feltevése, hogy esetleg római castellum lehetett.

A társulat tagjai beszámoltak arról, hogy Marcaliból számos céhes emlék ismeretes, mely a gyűjteményt gyarapíthatja. Az ülésen Horváth Gábor szolgabíró Csepelyen kiásott két római edényt és mécseszt ajándékozott a társulatnak.

Ugyanezen választmányi ülés Melhard Gyulát választotta a lemondott Gabsovics Károly múzeumőr helyére.

A múzeumi helyiséget május 2-án akarták megnyitni az érdeklődő közönség előtt, azonban a helyiség tatarozása nem készült el és a megnyitót szeptember 8-ra halasztották.

Az 1880 augusztus 2-i nyilvános és választmányi gyűlés legfontosabb eseménye az volt, hogy az egybegyűlt tagok és vendégek

megtekintették a szeptember 8-ra ígért múzeumi helyiség gyűjteményét és mind a helyes berendezés, mind pedig a szépszámú gyűjtemény fölötti dicséretüket és megelégedésüket kifejezték.

A társulat megkezdte a régészeti ásató-kutató munkát is. 1880-ig kisebb feltárások folytak a somogyjádi, marcali, és varjaskéri határban.

A Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat életében fontos esemény volt az 1880 november 1-i ünnepélyes nagygyűlés. A november 1-i nagygyűlés megnyitó beszédéből, melyet Sárközy Titusz elnök mondott el, álljanak itt azok a gondolatok, amelyek legjobban és leghűségesebben fejezik ki a társulat célját és munkáját, amelyhez az első, talán itt-ott még bizonytalan lépések addig már megtörténtek.

»... Ne gondoljunk a megsemmisült régészeti s történelmi tárgyakról, reánk s az utánunk következőkre nézve elvesztek azok visszavonhatatlanul. Tartsuk szemünk előtt, társulatunk célját, fordítsuk figyelmünket azon tárgyakra, amelyek ha ez idő szerint kezeink közt nincsenek is, valahol széles e hazában, ha itt nem is, e hazán kívül feltalálhatók.

Legyen szabad e helyütt az igen tisztelt közönséghez, társulatunk nevében ama kéréssel fordulnom, hogy: mindazon tárgyakat, melyek kezéhez jutottak, vagy ezután jutandnak, legyenek azok akár a régészetre, akár a történelemre vonatkozóak, különösen pedig azokat, melyek a vármegye területén találtattak, társulatunk múzeumának birtokába bocsájtani szíveskedjék. — Nem kérem azokat társulatunk számára, hiszen azok múzeumunk minden tárgyival egyetemben, alapszabályaink szerint, a vármegye tulajdonát képezik.

Tisztelt Tagtársak! Ismétlem, Somogyvármegye múltja érdekes, megérdemli, hogy vele foglalkozzunk. »Egyik legnagyobb, legtermékenyebb és legszebb megyéje a Hazának; földje bár kevésbé ismert, de sok történelmi emléket tud felmutatni a római korból, a magyar pogány időkből, a tatárjárásból, legtöbbet pedig a törökvilágból; — majd minden határban van törökhagyás, melyről különféle regék élnek a nép ajkain.« — Midőn így írtak kis Hazánkról, (idézte Sárközy Titusz elnök a Politikai Újdonságok című lap 1857. szeptember 23-iki számának Somogyról szóló leírását) kinek elméjében ne fogamzanék meg a gondolat, keblében a vágy: mindent elkövetni annak múltjára vonatkozó adatok, emlékek gyűjtésére?! Munkára tehát tagtársak! Munkálkodásunk a hazai kultúr-történelem nagy művének egy részét fogja képezni!«

A közgyűlésen az egyik neves tiszteletbeli tag, dr. Lipp Vilmos keszthelyi gimnáziumi igazgató is a társulat fontos célját és feladatait ismertette a nagygyűléssel. Megemlékezett az őskori régészeti kutatás várható eredményeiről. Ugyanezen közgyűlésen Nagy

Imre ismertette a vasvári káptalan 1409 május 2-iki, (Kapos) Keresztúrra és Kiskarcagra vonatkozó oklevelét.

1881 február 7-én a közgyűlés az eltávozott Mortenson Ede múzeumőr helyére Melhard Gyulát választotta, aki eddig a kaposvári főgimnáziumban hittanárként is működött. A Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat igazi és lényeges munkássága ettől kezdve országos jelentőségű lett. Ezen a közgyűlésen olvasta fel Melhard Gyula a magyaregresi ólomtábláról írott értekezését, melyet később az Archeológiai Értesítőben is publikált.

Az 1881 májusi közgyűlésen dr. Bergl József orvos értekezése keltett külön figyelmet, melyben többek között Szigetvár, Görögál, Babócsa és Koroknya legfontosabb történelmi adatait ismertette.

Az 1881 augusztus 1-i választmányi ülésen Szabó József nemeskei lelkész »A templomok történetéből« című, az ún. historia domus-okból összeállított értekezése hangzott el, mely általános választörténeti vonatkozásában foglalkozott a témával.

Az 1882-es közgyűlés és választmányi üléseken dr. Lipp Vilmos az avarok viseletéről és ékszereiről tartott előadást. Rajta kívül számos más előadó is felolvasott, ezen előadásoknak azonban sem témáját, sem előadóit nem ismerjük.

A 80-as évek muzeológiai munkája főleg a további szervezésre és a kisebb feltárásokra irányult. Szépen gyűlt az anyag, de ez a kor szellemének megfelelően még mellőzte a néprajzi, képzőművészeti s más muzeológiai tárgyú gyűjtést.

Ennek az időszaknak legérdekesebb, és széles, szinte minden társadalmi réteget megmozgató eseménye volt a kiegyezés utáni, és a milleneumi évet megelőző időszak hazafias nekibuzdulásából fakadó Árpád sírját kereső és Árpád sírját Somogyban kereső mozgalom. Neves és egyszerű emberek tettek voksot az ügy mellett, ám a tudományos megalapozottságú, felkészült hozzáértők, — s közöttük Melhard Gyula is — képtelenségnek, tudománytalannak tartották Árpád sírját Somogyban keresni. Általában az egész, álhazafias mozgalmat elítélték.

Érdemes kicsit bővebben időzni ennél a témánál, mert jelentősége az álhazafias felbuzduláson túlnőtt. Egyrészt ébren tartotta a széles köztudatban a muzeológia ügyét, másrészt az újabb régészeti feltárások, leletmegmentések egész sorát indította el.

— »Gamás határában keresendő-e Árpád sírja?«* — Lakatos György, 1848-ban elhunyt gamási plébános és Simon Lajos irsai földbirtokos állították, hogy igen. Anonymus 52-ik fejezetére hivatkoztak: »Az Úr megtestesülése után a 907-ik évben Árpád el-

*Somogy 1888 január 3 és január 10 (Melhard Gyula) Előtte: Somogy 1887 május 10: Árpád sírja Gamáson (Melhard Gyula).

költözött e világból s ünnepélyesen temették el egy kis folyó forrása mellett (felett), mely kővályún keresztül száll alá Attila városába ugyanott, ahol a magyarok megtérése után azon egyház épült a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére, mely fehér nevet visel.«

Lakatos György és Simon Lajos ezt a helyet a Gamás melletti Szudenca forrás fölötti Fehéregyháza (Fehértemplom) nevű rommal azonosították és Attila városának Jazvinapusztát tartották. A környéken található régészeti lelőhelyekkel indokolták: a vitei dombon található sírokkal, a Szudenca közelében előkerült temetővel, és a Jazvina pusztja közelében feltételezett római várossal.

Melhard Gyula ellenvéleménye rövid és tömör: a hely sem földrajzilag, sem történetileg nem volt alkalmas, sem indokolt, Anonymus első fejezete is cáfolja az 52-est: Attila a Duna mellett, a héviziek felett, kijavított várost választott székhelyül, mely magyarul Budavár, németül Ecil-Burg. Szó esik még erről Anonymus 46, 47, 49 és 50-es fejezeteiben is!

Mint érdekességet említjük meg, hogyan reagált a közvélemény Somogy megyében Árpád sírjának keresésére:

Az újságban költeménnyel köszöntötték a gondolatot, és Gamási Géza aláírással tárca jelent meg, mely stíluskritikailag minden bizonnyal Gárdonyi Gézának tulajdonítható. Ezenkívül kisebb hírek, néhány szavas utalások gyakran találhatók ebben az időben az Attila témával kapcsolatban, és ideilleszthető Béni Jenőné levele 1914-ből, mely a kutatások és a kutatások publikálása során felmerült általános érdeklődést bizonyítja. Az egyszerű, néhány elemis parasztasszony határozott naturális régészeti »tehetség«-ről tett tanúságot levelével: még 1914-ben is apró részletekre és megfigyeléseire szinte minden mozzanatára visszaemlékezett!

Alább közöljük levelét eredeti helyesírással, melyet 1914-ben a megye alispánjához intézett.

»Nagycságos Kacskovics Alis Pány úr!

Én Allok írot az múlt év deczember havában kértem a Nagycságos urat, hogy az Somogy vm. megye valamivel jutalmazzon meg ingem az ősrégi Fehér Kápolna felkutatásáért amit még az elhunnt édes anyám a Nagy bátya Lakatos György volt gamási Plébános és arthalógus irataji után meg is találta az fehéregyházi Kápolna rommokat, eröl édes anyám özv. Baloghné még 1888 év május havába jelentéstett Helcaliman Imrének aki megbízta Melhard Gyula az akori Somogyvármegyei régészet megbízótja volt és kijöt Gamásra és a Plébánián megtalálta a Kis mű Könyvet ami bööl aztmagyarázta ki, hogy az 1534 évből szolo műkönyv azt írja, hogy a völgybe egy falu volt amej később elpustult, de az ot még meg levő romók a Fehéregyházi Kápolna romjainak tekindendők,

és mink anyámal ásatuk és hogy visszajötünk gamásba lakni ki kértük az Inkeji Antal uraság tol és én jó anyámal mentiünk ásatni el keztek 1893 ba és amikor csak volt rája pénzünk mindig ásatunk anyám nyugdíja meg az én pénzem amit Nyáron a gyermek menhel vezetésével kerestem azt rendesen őszel el ásatam és amit találtunk aról már Nagycságos Alis Pányurat értesítettük amik után szente már Nagycságos uratis értesítettük és akkor ki is méltóztatott az it levő romokat meg vizsgálattni amiről akkor a lapok és sokat irtak, és mivel óbudán a Semire ahol semit sem találtak mégis az erősek oda építenek Árpád templomot, ahol pedig nincs fehér Kápolna romjai és nem is találtak anyi szép Árpádkori királyok érmejit a Kápolnába lopatkot csontott loszerszámról való díszítést fejszét a pogányok meg térésekor szép érmekeket gyűrüt ezek a darnaji úr muzijomába vanak Sümegeen, most hogy a multév június 20 án elhalt a nyám akkor írtam az műemlékek országos Bizottsághoz ónét ki külték gerece Péter dr. arthalogos mult év Szeptember hóba és 3 napi ásatás után meg alapította hogy Árpádkori az építés és hogy később Szent Lászlóivolt a Kápolna az ot lelt tárgyak után tuta meg. Érdekes hogy a funda mentom alat egy ép csontvázat talált ülő helyzetbe amit le is fényképezet és elvite gerece ur az antropolijaji intézetbe, ami még ithonvolt is fejkaponya csont véset szép sarokdíszítés, edénymaradékok elvit mindent, és nekem azt monta hogy majd meg kéri a mű emlékek bizottsági urak a Nacságos Inkeji Antal uraságot hogy agyon egy dülő utatt fel az Árpád és később a szent László Kápolnához, 15 méter hosszú volt és 5 méter széles, ezt a kis kápolnát egykor Fehérnek hívták ezt igazulja a kis mű könyv. És még a helet is meg jelelte gerece úr és kérte a mi jó Plébános urunkat hogy ha majd az mű emlékek bizottsága felkéri somogyvármegyét is, hogy egy szép kerezett emeltesenek. Közadakozásból, hogy az Árpádkori Szent erekle hele legyen megörökítve és a kerezetbe sok történeti emlék legyen bevésve enyit tudok meg is ígerte gerece úr, hogy a rajzot is elküldi demég nem külte? Ij szép emléket hoztunk mi nők a föld kebléből a föld színére és Somogy vármegyét meg gazdagítottuk egy örök emlékel ami magunktól meg vont szerény jövődelemből azért kérem Nagycságos Alispány Urat, legyen kegyes nekem valamit kárpótlást ki ez közölni nekem senkim sincs egyedül álok a világon bizony igen jól esik a segil a sok fáradtság és az ásatási kölcségekért épen ma voltam az irodában is fel kérdezve kérésemet is mitelve és bócsánatátt kérem Nagycságos Alispányurnak kegyes párt fogásáért könyörgöm Béni Jenőné szüle. Balogh Ilona anyám Lakatos Lajos Plébános nővérevolt.

Gamás 914 I/29.

még elvit inét gerece ur 1 kardhüvelt ami ot közel volt a földbe a kápolnánál 1 ala basztrom darabot, 1 romaí kor bol bögrét elég nem széptöle hogy mind ő irta a lapokba hogy somogy m.

a Kupa hercegesi építés után ezel gazda godott és meg is az igért lapot vagy rajzot idájigsem külte el, el montam és meg is mutattam a pógány kori sirokat hol bontatam fel és hogyan fekütek és a szemükbe szén volt be voltak hamuzva és, mégis már párszor irtam hogy medig van a dologal halgat. talán mivel szegény vagyok de szép dolgot végeztem. bócsánatátt kérem nemes lelkű Nagy csá-gós urtul.»

Az Árpád sírja utáni kutatás volt a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat utolsó nagyobb-szabású vállalkozása. Ez után az érdektelenség és a nemtörődömség kődébe hullt a munka anynyira, hogy 1892 júniusában Melhard Gyula a megye alispánjához írt levelében a társulat részleges felosztatásáról beszélt, és a vagyontárgyakat, valamint a gyűjteményt felajánlotta a megye törvényhatóságának.

Az ernyedés fő oka a lelkes és érdeklődő Melhard Gyula Kaposvárról történt eltávovása volt. Így nem maradt, aki lelkesítsen, buzdítson, példát adjon és irányítson!

Az 1894. május 22-i közgyűlés már végrendelkezett is a társulat megmaradt vagyonáról: jogilag is a vármegyére testálta az anyagot.

A társulat halála indította a »Somogy« című lapot, hogy 1894 novemberében vezércikkben foglalkozzon a kérdéssel. A vezércikk szomorú és súlyos megállapításokat tartalmaz a megyéről, és általában a somogyi kulturális érdeklődésről:

»A régészet Somogyban*

Ez is alszik mély álmában, mint annyi kezdeményezés már a megyében. Régi szokás az már itt, hogy ha valami üdvös eszményt megpendítenek, hát az első napokban van ágiója; kürtölik, gyűléseznek benne, aztán néhány hónap múlva el van temetve az új-szülött!

Az üdvös, de megbukott eszméknek egész temetője van Somogyban és székvárosában! Egy néhány lélek kijár a sírhoz imádkozni, a többi régen elfeledte; az élet zsibvásár zajában ki gondolna a szentekre? kedves halottainkra?!

A dalárda már legalább ötször bukott meg Kaposvárott.

A polgári olvasókör eszméje hasonlóképp.

Tanulóink számára a convictust mióta tengetjük: egykor adakoztak is rá többen; s vajon hol maradt az éji homályban?!

Intézetek, egyletek egymásután buktak meg; ma már kezdeményezni sem mer senki, mert úgyis ott hagyják a faképnél!...

A régészeti társulat megalakult évekkkel ezelőtt! Nagy hű-hóval éljenzetük.

*A cikket Roboz István (1828—1916) a »Somogy« szerkesztője írta.

Mernyének érdemes plebánosa ft. Melhárd Gyula állt az élén. Astunk, kutattunk, szedtük össze a kőiratokat; a koponya-csontokat, melyekben — ki tudja — nem-e különb világ égett, mint sok mostaniakban?!

Nagybecsű régi pénzeket találtak, melyek a múzeumnak is diszére válnának! De hát sokkal többet ér a folyó pénz, ezt legálább el lehet váltani!

A talált értékes tárgyak már egy gyűjteményt képeztek, melyek mint emléktárgyai Somogy megye egykori történetének, nagy értékkel bírnak az érdekeltek előtt.

Gyűlésre is eljártunk úgy néha, mert ugyan akkor levén megyegyűlés is, hát néhány tag csak betekintett, ha már Kaposvárra kellett jönnie.

Nos?

Utóbb már ez a néhány tag is elfogyott; a tudós főtisztelendő plebános úr maga elnökölt, maga beszélt, maga hallgatta is; maga tette ki a gyűlést!

És a tisztelt pártolók? a tisztelt tag urak?

Ezek szépen otthon maradtak; utóbb már gyűlés sem volt; a kutatás is megszűnt; a koporsók, kőiratok, várak romjai, csataterkek egészen nyugodtak lehetnek, nem háborgatja ma már azokat senki!

Micsoda fura gondolat a régészeti? hiszen a mi régi, az elavult, penészes mit sem ér; csak az új, az újdonság; a mi értékes, a mi ragyog; ez az érték; a többi elmúlandó rom...

Ki az ördögnek kellene p.o. avét csizma, sarkantyú, páncél? midőn ma frakkot viselnek? Ércsisak, midőn cylinder a divat? Aztán régi állkapcák, koponyák, midőn a mostaniakkal sem bírnunk?!... Csak a borban jó a régi; a régi viseletek, a régi pénz és idős asszonyok ma már kimentek a divatból.

Pulszky Ferenc p.o. milyen nagybecsű régiség? Valóságos nemzeti kincs, s ma kitennék a múzeumból, ha lehetne!...

Ezen a téren állnak a mi régiség kedvelőink is, tisztelet a kivételnek.

Ezért nem hallunk a régészeti társulatról semmit Somogy megyében! Volt és nincs, mint annyi más egyesület!

Isten mentsen, hogy a halottakat feltámasszuk...

Ugyan mi lenne a világból, ha p.o. a kaposvári temetőből az a sok ezer halott elkezdene befelé vándorolni a városba?...

Micsoda találkozás lenne sok háznál?

Legyetek tehát nyugodtak régi sírok; a bennetek heverő kard, sisak, gyűrűk és gyöngyök, pajzsok és pénzek ma már kevés embert érdekelnek.

Somogy megyében ma nem az a híres ember, ki legtöbb csatát nyert egykor, hősileg halt, nevünket dicsővé tette, hanem a ki

legtöbb adót fizet; legtöbb rókát lő s legtöbb gyűlésben nincs jelen!

Somogyvár, Kereki, Törökkopány, Szigetvár, Babócsa, Kaposvár, régi kincseitek, sirjaitokkal várjatok hálásabb korra! Elég, ha ott unatkozik határaitokon kormos falaival a régi vár!...

S egy-egy varjú rászállva kiáltozza:

Kár... Kár... Kár...!«

Azonban mégis fel-felébredt a muzeológia ügye. Ilyen alkalom volt 1895 nyarán az, hogy Kuzsinszky Bálint, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze a Balatonról irandó monográfiájához a megye területén kutatásokat végzett, vagy pl. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1898-as leirata az Alispáni Hivatalnak, melyben azt javasolták, hogy a főfelügyelőség segítségével esetleg lehetne új egyesületet létrehozni, vagy pedig a régiségeket és a szakkönyveket adják át a szekszárdi múzeumnak, mely Tolna megyén kívül belekapcsolódik a környék muzeológiai munkájába is.

Ha ez az ajánlat bekövetkezett volna, akkor a későbbi évekre nézve is súlyosan befolyásolta volna megyénk muzeológiájának helyzetét!

A társulat anyaga 1902-ben a kaposvári főgimnáziumba került. A jelentős, mintegy 1300 darabot számláló gyűjteményt az iskola csak nehezen tudta elhelyezni. Danilovics János igazgató aggodalmaskodott a helyhiány miatt, és csak kíséreléssel, és gondos zsúfolással volt hajlandó átvinni az értékes, de immár gazdátlan anyagot.

A leltárba vételt Melhard Gyula végezte, az 1902 szeptember 25-én felvett jegyzőkönyvvel. A jegyzőkönyv bevezetőjében megállapították, hogy az elhanyagolt anyagban Cserni Béla gyulafehérvári tanár és régész időközben némi rendet csinált. Részletes, koronkénti felsorolásban vette át a gimnázium az 1359 darab állati csont és csonttrész, újabb kőkori, bronzkori, őskori és római agyagedényeket, bronz, ólom és üvegtárgyakat, kőzép és újabbkori vas és edénytárgyakat, a kanizsai várból származó vegyes anyagot, az éremgyűjteményt és egy üveges asztalt, mely numizmatikai anyag tárolására szolgált, valamint három üveges álló szekrényt.

Ezzel az átvétellel kapcsolódott a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat és a Somogy megyei Múzeum Egyesület közé, ha csak rövid időre és kisebb jelentőségben is, a kaposvári Állami Főgimnázium régiség gyűjteménye, és Kohlbach Bertalan munkássága. Ugyanis a főgimnáziumi évek alatt a gyűjteményt Kohlbach Bertalan tanár kezelte. (1897-ben szerzett tanári oklevelet, 1898-ban doktorált. 1897-ben került a kaposvári főgimnáziumhoz. 1907-től Kőrömbányán, majd Nagyváradon, utána Budapesten volt tanár. Főbb muzeológiai munkái: Római őrtornyok nyomai Magyar-egres határában, Somogy 1903 július 19.; »Tüzes nyelv« a somogyi

öskultúra felelevenítése ügyében, Somogy 1904 május 22.; valamint számos cikke az Archeológiai Értesítőben 1900—1906 között.)

Külön muzeológiai jelentőségű, ezért itt foglalkozunk a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat 1879—81-es Évkönyvével, mely országos viszonylatban is fontos, és bizonyos vonatkozásban a mai vidéki múzeumi évkönyvek egyik korai elődjének tekinthető.

Az évkönyv foglalkozik a társulat rövid történetével, közli a társulat igazgatói választmányát, az alapszabályzatot, az 1880-as díszgyűlés elnöki megnyitóját, Lipp Vilmos előadását, Nagy Imre okmány-ismertetését, Melhard Gyula értekezését a magyaregresi ólom-reliefről, és a »Néhány somogy megyei körsánczos óshalomról« című tanulmányát.

Számunkra és a kulturhistória szempontjából e kis munka legértékesebb része »a somogy vármegyei régiségtár köréből« című fejezet, mely rövid összefoglalója a társulat 1881-ig végzett gyűjtő munkájának, a lelőhelyek, leletek és adományozók részletes felsorolásával.

A szép számú régészeti anyagon kívül volt a gyűjteményben 7 céh-pecsét, 4 céh-korsó, 1 céh-lada, 2 keresztelőkorsó, 2 drb Sárdról származó, fárafestett családi címer, 160 drb céhes okmány, mintegy 1200 érem, 289 tárgy és kb. 160 különféle írásos emlék, ami a korábban említett átadási leltár szerint összesen 1539 darabot tett ki. Ehhez járult még 150 kötet könyv és szakkönyv és 23 térkép.

Ez volt a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat működésének eredménye tárgyiban és darab szerint.

III. A SZERVEZETT MUZEOLÓGIAI MUNKA

1. A Somogy megyei Múzeum Egyesület megindulása és küzdelmes évei (1907—1914)

Az intézményesen elparentált és hivatalosan feloszlott Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat után is élt a lelkes munkács-régiség és múzeumbarátokban új egyesület létrehozásának, szervezett tömörülésnek a gondolata.

A szikrát először Scholz Gyula műszaki tanácsos lobbantotta lánggra, aki többszöri magánmegbeszélés után, melyeket főként Kacsokovics Lajos alispánnal és Somssich Gyula amatőr numizmatikussal folytatott, 1907 július 10-én kérvényben fordult Somogy megye törvényhatósági bizottságához:

A kérvényben hivatkozott az 1901 évi kaposvári iparművészeti kiállításra, amely bizonyította, hogy az igény él az emberekben múzeum iránt és kell is, ezért 3—4 szobát kért a törvényhatósági bizottságtól a megyeházán múzeum céljaira. Hivatkozott arra is,

hogy Apponyi Albert kultúr-programja is kiállításba helyezte Kaposváron kultúrpalota építését, melyben múzeum is helyet foglalna, és ezért még az utolsó pillanatban

»... a »múzeum« mielőbbi létesítése abból a szempontból is kívánatos, hogy a Somogy megyei leletek, melyek igen gyakran fordulnak elő, saját múzeumunkban legyenek elhelyezhetők. Köztudomású ugyanis, hogy Somogyvármegye egyike az ország legrégebb kultúrterületének, úgyannira, hogy más városok és megyék múzeumainak anyaga legnagyobbbrészt somogy megyei leletekből került ki, s ma is minden lelet idegen múzeumba küldetik vármegyénkből.«

Scholz Gyula megemlítette még, hogy a múzeum tárgyi alapja is adott a főgimnáziumban elhelyezett régiség-tári és könyvtári anyaggal.

A kérvényről szó esett a megyei 1907 augusztus 5-i közgyűlésen, de a zsúfoltság miatt a múzeumi helyiség problémáját nem tudták megoldani. A kérés 1909 márciusáig húzódott el, amikor Kacs Kovics alispán múzeumi célokra két szobát állandóra, egy szobát ideiglenesre engedett át a megyei székház második emeletén.

Bár kissé hosszú ideig húzódott az ügy, de nem minden előzmény nélkül! Kacs Kovics Lajos 1907 november 7-i dátummal az elhunyt alispán helyébe lépve, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kaposvári fiókbizottságától levelet kapott, melyben a múzeum és általában a muzeológia minden területének sürgető követelését fogalmazta meg Fekete Gyula alelnök. (A múzeum-ügyre az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kaposvári fiókbizottsága mindig serkentően hatott, gondoljunk csak a korábban már említett 1901-es kiállítás buzdító példájára.)

Kacs Kovics Lajosnak a legfontosabb és legsürgetőbb tennivalókat Fekete Gyula a többi közt a következőkben fogalmazta meg: *»... szerény nézetünk szerint legelső volna a múzeum részére a helyiségek biztosítása, minél szélesebb keretben is, a közönség részére minél kényelmesebben hozzáférhető helyen... a vármegye székházában legalább 6—7 tágas szoba és terem biztosítassék addig is míg a közoktatási kormány azon törekvését, hogy vidéken is kultur góczpontokat teremtsen, székvárosunkban, Kaposvárott kultúrpalota építésével meg nem valósítja, és e tényével a vármegyei múzeum méltó elhelyezése tekintetében is segítségünkre nem jön.*

A vármegyének gazdag múzeumi anyaga van már, és vár elhelyezésre, amennyiben azok jelenlegi zsúfolt összevisszasága ideiglenes őrizetükből a kaposvári állami Gimnásium szűk kamráiból ki, a napvilágra kíváncsiaknak, és megfelelő elhelyezésükre várnak a tulajdonosuknál, Somogyvármegye Törvényhatóságánál... Itt az ideje, hogy azok méltóbb és megfelelőbb keretbe jussanak, a várható további folytonos adakozások és gyűjtések következtében a

múzeum pedig fejlődő képességben nemcsak meg ne akasztassék, hanem további fejlődésre nézve az új és méltó otthontól lökést is nyerjen.«

Az alispáni iroda ígéretet tett, hogy a múzeum és a múzeumi helyiségek problémájával a megoldásig foglalkozni fog.

Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat Kaposvári Fiókbizottságának irányítása nemcsak eszmei, hanem gyakorlati vonalon is megmutatkozott. 1907 november 7-én levélben kérték meg az Iparművészeti Múzeumot, és cserepéldányokat kértek, valamint a Somogy megyéből bekerült emlékek átadását.

A megkezdett mozgalom szította a tüzet. A szervezők hatékonyabban összefogtak, és ennek eredményeként 1908 október 11-én tartották meg első értekezletüket. Az értekezlet célja elsősorban a leendő egyesülethez anyagi fedezet biztosítása és tagtoborzás volt. Ezért a megalakult Előkészítő Bizottság Somogy népéhez felhívást intézett. A felhívás lényege és célja a tagtoborzáson kívül a következő volt:

»Legértékesebb történeti, legszebb természeti és legérdekesebb néprajzi s népművészeti tárgyait nap-nap után pusztulnak, vagy hordatnak széjjel, ha megmentésükről és megőrzésükről idejekorán nem gondoskodunk.

Körülettünk Szekszárd, Veszprém, sőt a kis Keszthely és Sümeg, országos megszégyenítésünkre hírneves múzeumokkal rendelkeznek már.

Sem a külföldi, sem a hazai turistának, vagy tudósnak — ha körünkbe jön — semmi különlegest, semmi történetileg vagy művelődésileg becses gyűjteményt be nem mutathatunk... ifjúságunknak sem adhatunk alkalmat, hogy szemléletileg merítsen tudást és lelkesedést az elmúlt idők küzdelmeinek emlékkönyveiből és a jelen kifejlődésének gyökérszálaiból...

Ismerve vármegyénk minden tagjának a szép és jó iránti fogékonyságát, meg vagyunk győződve, hogy mindegyikükben önzetlen és odaadó segítséget fogunk találni tervünk kivitelére, lelkesedéssel fognak sorakozni közös zászlónk alá és testvéri kezet nyújtának közös munkánkhoz.

A szépen gyülekező tagok mellé hozzáértő, sőt a hozzáértést segítő lelkes amatőrök bevonása volt a szervezők következő lépése. Ennek érdekében 1908 decemberében Kacs Kovics alispán felhívást adott ki a járási főszolgabírókhoz, hogy jelentsék: kik azok, akik járásuk területén múzeumi anyag gyűjtésével foglalkoznak, és kik alkalmasak helyi propaganda kifejtésére.

Csurgóról Kalocsay Endre gimnáziumi tanárt ajánlották, és Pogányszentpéteren kutatásokat javasoltak. Marcaliból nem jelentettek senkit. Az igali járásból Hencz Ferenc németországúri bérlő, Szabó József törökkoppányi plébános és Nöthling János jegyző, valamint Gaal Gyula büssüi földbirtokos foglalkoztak múzeumi anyag

gyűjtésével. Szigetvárról Mandovillk szigetvári ispánt, a nagyatádi járásból Szmodics Szilárd nagyatádi polg. isk. igazgatót, a lengyel-tóti járásból gróf Széchényi Imréné somogyvári birtokost, a tabi járásból Csik Gyula karádi uradalmi erdőmestert, Kiss Ödön kötcsei földbirtokost, Shandl József szőládi plébánost, Tömböly Péter balatonszárszói uradalmi kasznárt jelentették.

1909 januárjában a már említett alispáni »kiutalással« megkapott három helyiséget elfoglalták a vármegyeház II. emeletén, és átszállították a gimnáziumból a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat megmaradt ingóságait és gyűjteményét.

Ugyancsak januárban Kalocsay Endre az alispánhoz írt leveleiben felhívta a figyelmet a megyében a régészeti emlékek mellett a »még talán fellelhető iparos céhek leveles ládáira, irataira, zászlóira, korszóira stb.« Csurgón ezt a munkát ő elvégezte és figyelmeztette a megalakuló egyesületet a munka sajtóbeli úton történő propagálására.

Levele végén a következőket javasolta:

»Kívánatos: egy, a régészet annak minden ágán kiterjedt szakkönyvtár egybeállítása. Itt is sokat tehet az adakozás. De a Magyar Tudományos Akadémia, a Történelmi Társulat, a Heraldikai Társaság, Geneológiai Egyesület, sőt a vidéki múzeumok, pl. az Erdélyi, Délmagyarországi, Szepesi, Kassai stb. múzeum egyeslet és könyvei, az Archeológiai Értesítő és az Archeológiai Közlemények olcsón és jutányosan megszerezhetők, illetve egyes az ügy iránt érdeklődő adakozók részéről megrendelhetők... Mert e nemben az előrehaladott külföldi szakirodalom alapvető művei így igénybe veendik a múzeum pénzerejét.«

1909 január elején az egyesületnél a könnyebb anyagkezelés céljából négy osztályt különítettek el: régészeti és történeti osztályt, Solymássy Ágoston vezetésével; numizmatikai osztályt, gróf Somssich János vezetésével; bibliographiai osztályt, dr. Fekete Gyula vezetésével. Megbízták még dr. Kocsis Gyula gimnáziumi tanárt az esetleges biológiai-természettudományi részleg megszervezésével.

Az Előkészítő Bizottság távolabbi terve volt a többi kaposvári egyesülettel közösen önálló épületben elhelyezett kultúrpalota létesítése is.

1909 januárjában elhatározták, hogy megkezdik a vásárlásos tárgygyűjtést is, különösen néprajzi és népművészeti anyagból. A pillanatnyi régészeti és műemléki helyzetet is fel kívánták mérni, és ezért felszólítást adtak közre a megye jegyzőjéhez, lelkészeihez, tanítóihoz stb.

Az egyesület tulajdonképpeni megalakulása a vármegyeház nagytermében tartott gyűlésen, 1909 január 31-én történt meg. Gróf Somssich Gézáat választották meg az egyesület elnökének, és meghatározták a kulturális és gazdasági feltételeket, amelyek a Somogy megyei Múzeum Egyesület működéséhez adottak voltak:

193 tagtól származó 5600.— korona alaptőke, a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat tárgyi anyaga, gróf Somssich János numizmatikai gyűjteménye, és Ypszilanty herceg bronzkori gyűjteménye.

Az ülésen dr. Fekete Gyula beterjesztette az újonnan alakult egyesület alapszabályát, amit a közgyűlés egyhangúlag el is fogadott. Megválasztották a választmányi tagokat és a vezető tisztviselőket, névszerint: alelnökké Kacs Kovics Lajost, Solymásy Ágostont és Scholcz Gyulát, titkárrá dr. Fekete Gyulát, múzeumórné Baranyai Bélát, jegyzővé Botár Imrét, ügyésszé dr. Szabadi Gézát, pénztárossá Farkas Imrét.

Az egyesület 1909 május 2-án gyűlést tartott, ahol a gyűjtés általános megkezdését határozták el nagy lelkesedéssel. Levelekkel keresték meg az országos és nagyobb vidéki múzeumokat, duplum példányokat és ajándékokat kérve. Egyedül a veszprémi és a miskolci múzeum küldött duplumanyagából, nagyrészt éremanyagot.

Tárgyalások folytak az ún. Csépán-féle magángyűjtemény megszerzéséért is, de ez ismeretlen családi okok miatt nem került átadásra. A Csépán gyűjtemény nagyobb darabszámú 18—19. századi festményből, iparművészeti és természettudományi anyagból és a vegyesházi királyok korából származó kisebb darabszámú, de értékes éremgyűjteményből állott.

Megindultak az ajándékozások is. Különösen Botár Imre gimnáziumi tanár jeleskedett, aki tanulóival gyűjtött. Így 1912-ben 14 db néprajzi tárgyat ajándékozott a lelőhely, készítő és az ajándékozók nevének pontos feltüntetésével. (Botár Imre nevéhez fűződik a tudományos igényű, — természetesen a kor színvonalán álló — és értékű néprajzi gyűjtőmunka megkezdése Somogy megye területén.)

A kezdeti tárgyi gyűjtést — sajnos, hozzá nem értés, vagy időhiány miatt — még csak listába sem vették, — és így később az egyesület nagy leltározási munkálatai közepette már nem lehetett szétválasztani az új anyagot a Somogy megyei Régészeti és Történeti Társulat megmaradt gyűjteményétől.

A lelkes megindulást pezsgő élet követte, azonban az általában félévenként tartott közgyűlések munkájáról sajnos, az első világháborús veszteségek, valamint a második világháború alatt elpusztult írott emlékhanyag miatt nincsenek pontosabb értesüléseink.

Annyi mégis kiderül, hogy bár ásatás, vagy szakszerű vásárlás ebben az időben nem volt, de az intézmények és közigazgatási szervek hamar megszokták az egyesület létezését és támogatták is munkáját. Így pl. 1913-ban a járási főszolgabíró és a csendőrség bekapcsolásával az alispán megszerezte és az egyesületnek juttatta a Schwitz István által Somogyszob—Barátipusztán, a dohányföldben lelt középkori ezüst-együttest.

Az egyéni adakozók száma is megszorodott. Nevüket és ajándéktárgyaikat feljegyzés hiányában nem ismerjük.

A valójában rendszeres és a kor muzeológiai színvonalán kiemelkedő néprajzi muzeológiai munka 1914-ben indult meg. A február 28-i közgyűlésen Gönczi Ferenc tanfelügyelőt alelnökké választották és ő nagy kedvvel és buzgalommal látott hozzá a néprajzi osztály munkájának átszervezéséhez, illetve megerősítéséhez. (Gönczi Ferenc 1861 július 29-én született Rádon. Iskoláit Zalaegerszegen, Zsiováralján (Turóc megye) végezte. 1880-ban Istvándiban nevelő lett, majd 1881-ben Mikében tanított, onnan Dunaszekcsőre, majd Nagypalinára és Zrínyifalvára került. Zrínyifalváról a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba került, majd pestmegyei tanfelügyelő később Désen királyi tanfelügyelő lett. 1912-ben nyugalomba vonult. 1915-től volt a Somogy megyei Múzeum Egyesület ügyvezető igazgatója. 1948 november 22-én halt meg Kaposváron. Főbb muzeológiai munkái: Göcsej. Kaposvár 1914. Somogyi gyermekjátékok Kaposvár 1949. Muraköz és népe. Budapest 1898. Göcsej és Hentes múltja. Somogyi betyárvilág stb. Néprajzi munkássága országos jelentőségű.)

A Somogy megyei Múzeum Egyesület közvetlenül az I. világháború előtt kapta meg jóváhagyott alapszabályzatát, s így már semmi akadályja nem volt a még eredményesebb és szakszerűbb muzeológiai munkának, de az időközben kitört világháború megakasztotta és nagyban visszavetette a fejlődést.

2. A Somogy megyei Múzeum Egyesület fellendülése és komplex múzeumi munkájának megkezdése. (1914—1934)

Az I. világháború alatt, részben a számos katonai szolgálatot teljesítő tag, részben a nehéz gazdasági helyzet miatt a muzeológiai munka alig-alig működött. Egyedül Gönczi Ferenc végzett említésre méltó néprajzi gyűjtést, de azt is úgy, hogy összekapcsolta tanfelügyelői látogató körútjaival. A gyűjtött anyag nagyrésze ajándékozással került a gyűjteménybe, hiszen az egyesület anyagi támogatással ezekben az években alig rendelkezett.

A néprajzi gyűjtésen kívül a világháború első éveiből csak egy nagyobb jelentőségű múzeumi megmozdulás történt: 1914-ben Szulimán község határában Zsigmond-korabeli emléket került felszínre, amit az egyesület igyekezett megszerezni, de eredmény nélkül. A lelet előkerülésének országos visszhangja is támadt, erről tanuskodik Pokorny Károly szeghalmi (Békés megye) íremgyűjtő levele, aki a leletből cserepéldányokat kért.

A gyűjteményanyag szakszerű tárolása céljából alkalmas raktári helyiségek után kellett nézni. A kaposvári törvényszéki palotában néhány helyiség üresen állt. Az 1917. évi közgyűlés első számú feladata ennek a raktárproblémának megnyugtató megoldása

volt. Az egyesület leveleket, illetve kérvényt nyújtott be a törvényeszk elnökének, a közéletmezési kormánybiztosnak, hogy az általuk az igazságügyi palotában nélkülözhető helyiségeket ideiglenesen igénybevehessék múzeumi célokra.

A kérés eredményre vezetett, és az egyesület az igazságügyi palota 2. emeletén 4 szobát foglalt le, ahová a beköltözés még ugyanazon a nyáron meg is történt.

A szerb megszállás elől menekülő pécsi postaigazgatóság megjelenéséig ott nyugodtan működött az egyesület. A későbbiekben magasabb állami és gazdasági érdekre hivatkozva, a tisztviselők távollétében a lezárt raktárakat feltörték, részint pedig az állami erdészet önkényes foglalása következtében a négy helyiséget elvesztették. Így a szépen rendezett gyűjteményt részben egy kicsi szobában, részben az igazságügyi palota nyirkos pincéjében és padlásán tárolták. Innen került az anyag az Iparrésztársaság pincéjébe, majd rövid időre dr. Fleimer Mór pincéjébe. A sokat hányódott anyagnak ebben az időben még nem voltak leltámkönyvei, így veszteségeit később nem tudták meghatározni.

Még pincékben hányódott az anyag, de a lelkes vezetők már a távolabbi célt, az összegyűjtött tárgyak bemutatását készítették elő. Erről tanuskodik Gönczi Ferenc kis kéziratos tanulmánya, melynek legérdekesebb gondolatai a következők:

»Volna Somogy megyei Múzeum is? Sajnos nincs. Van Somogy megyei Múzeum Egyesület, van egy rakás múzeumi tárgy Kaposvárott, a szószoros értelemben vett múzeum eddigelé nincs. Nincs pedig azért, mert megfelelő helyiséget a legnagyobb utánjárás után sem tudott az Egyesület szerezni. Noha már megalakulása kezdetén foglalkozott ezzel a kérdéssel, mert tisztában volt azzal, hogy jórészt ezen múlik a múzeum létezése, fejlesztése, szakszerű gondozása és szinte egész életképességének biztosítása...

Somogyvármegye is útja volt a népvándorlásnak, a honfoglalás és a kereszténység behozatalának fontos eseményei fűződnek területéhez. Itt működött a somogyvári apátság is, s őrizte meg emlékeit. Az ő, kő, bronzkor, a középkornak annyi emléktárgyát takarja még itt a föld, mint kevés megyében. Gyűjtéshez való anyag tehát bőven kínálkozik.

A sümegi híres Darnay múzeum anyagának nagyobb része Somogy megyéből került ki, s szállítottatott oda. Ezeknek Somogyban, Kaposváron volna a helyük.

A somogyvármegyei köznemesi és főúri kastélyok nagy értékű emlékeit tartogatják, történeti, művészeti emlékeket, amelyekből a múzeum is kaphatna!

Mielőbb hozzá kell tehát látnunk anyaggyűjtéshez, mert különben a létesítendő Somogy megyei Múzeum soha sem fogja megfelelő mértékben szemünk elé tárni a megye területének kultúremlé-

keit, s soha sem lesz oly színvonalú múzeumunk, amilyen Somogyvármegye múltja, híressége s kulturszükséglete megkíván.»

A 20-as évek további feladata ismét a taggyűjtés volt. Míg az egyesület alapításakor a vezetőség gazdag mecénásokra, a megye nagybirtokosaira támaszkodott, addig most, látva, hogy az igazi bázis a megye széleskörű közönsége, a figyelem és kérés hozzájuk fordult. Ezt bizonyítja az iskola igazgatókhoz 1923-ban küldött könlevél, amelyben azonban nemcsak anyagi támogatást, hanem anyaggyűjtő segítséget is kért az egyesület.

Nagyobb pénzbeli adományokra is szükség volt azonban. Így a múzeum részére az egyesület elnöke Darnay Kajetán 100 000 koronás alapítványt tett, a Mezőgazdasági—Ipari R. T. cukorgyára 3000.— koronát adott, és sorolhatnánk az adományozók sorát. Ezek az összegek a háborús nehézségek után a tagdíjakból befolyt összegben és tárgyi ajándékokon kívül nagyban lendítették az egyesület külső és belső munkáját.

Időközben dr. Langer Aurél Máv. Internátus igazgató segítségével a raktári, illetve a helyiség probléma is megoldódott. A Máv. Internátus folyosóin 7 szekrényben helyezték el a pincéből és padlásról megmentett anyagot. Nehézség azért maradt bőven, így pl. hivatalos helyiségnek télen a gondnoki irodát, nyáron a folyosót használták!

Az egyesület bázisa 1923-tól jelentősen megerősödött. Ennek köszönhető, hogy 1923-ban Gönczi Ferenc közel 100 napig végzett néprajzi kutatást 85 községben és 1593 tárgyat gyűjtött. Jelentősen gyarapodott az egyesület az 1920 augusztus 30-i örökösödési szerződés szerinti Rippl-Rónai Ödön féle hagyatékkal is. E gyűjtemény jelentős tárgyi gyarapodást jelentett: a gondosan leltározott és nyilvántartott kép, szobor és néprajzi-iparművészeti gyűjtemény meghaladta az 1000 darabot.

A tanárok bevonása és felszólítása alapján a tanulók is gyűjtöttek, majd alispáni körlevél után az egyesület is felszólította a lelkészeket, tanítókat, jegyzőket a terepmunkák segítése érdekében.

Ez a sokoldalú kapcsolat eredményezte, hogy az egyesület tudomást szerzett a Visnye községben Újhelyi György birtokán előkerült Tóth Imre és Tengerdi György visnyei lakosok által talált, mintegy másfél felöntőnyi római pénzleletről. Az egyesület annyit kért belőle, amennyi megmenthető, kevés eredménnyel.

A nagyarányú gyarapodás megkövetelte, hogy a bekerült anyagról ne csak tárolási, hanem anyagmegóvási szempontból is gondoskodjanak. Nem célunk ezen a helyen Gönczi Ferenc e téren is kiemelkedő munkásságát ismertetni, de legyen szabad csak egy, az éremanyag konzerválásáról szóló, a maga nemében országosan is párját ritkító leírást bemutatni, melyet Gönczi felkérésére Rhé Gyula MÁV. felügyelő, veszprémi múzeumi osztályőr írt Kaposvárra:

»Kedves Kartárs Uram!

Rajtam kívül álló okokból csak most válaszolhatok, ugyanis nem voltam itthon, s így ma érkezve haza, levelét csak most kaptam kézhez.

Az ezüst érméknek megtisztításánál, az éremnek anyaga, a red rakódó ásványi, részeknek a minősége szerint változó, azonban csakis a kénsavval való maratás ajánlható. 10 rész víz, 1 rész tömény kénsav az a keverési arány, amellyel a tisztítást végezzük. Ha finom ötvözetű az érem, mint tallér, vagy korai római denárok, úgy az egész leletet beletehetjük az oldatba; közbe-közbe megmozgatjuk, hogy az oldat minden éremnek minden részét érje. Ha rosszabb az anyag, kései denárok, régi magyar, lengyel, osztr. stb. erősen rézzel ötvözött vékony pénzek, úgy csak egy-két példányt tegyünk az oldatba és folyton szemmel tartjuk, éjszakára inkább vegyük ki az oldatból gondosan mossuk (áztassuk ki) vízben és szárazon tegyük félre másnapra.

Gyors munkával többet rontunk. Lehet, hogy mész, vagy szilikát lerakódás van a pénzen. Az előbbi a kénsav feloldja, de a szilikátokat semmi sem oldja. Ezt, ha az éremnek jó anyaga van, borszesz-lángon való hevítéssel lehet eltávolítani, ha azonban a pénz, vagy érem alapanyagában is már oxidálódott, úgy csakis mechanikai úton gondos és aprólékos munkával távolíthatjuk el. Utána ajánlatos ismét kénsav-oldatba tenni. Kénsavas kezelés után a már tiszta érmet vízzel alaposan többször lemosunk, hogy a repedések-ből is eltávolodjék a sav. Áztatás után szódabikarbóna oldatos ecsettel (puha ecsettel) átécseteljük és száraz puha szövet, vagy szarvasbőr darabbal tisztára dörzsöljük. Ez a dörzsölés inkább törlés, mint erőszakos dörzsölési művelet legyen.

Kénsavas oldat helyett tömény szalmiákszeszt is használhatunk, de ez lassabban dolgozik, de viszont az érem nincsen a szétrombolás veszélyének kitéve.

A zsírtól, bepiszkolódástól homályos felületű érmekeket szódás vízben kifőzzük.

Silányabb minőségű ezüst érmeknél jó eredményt lehet elérni, ha azok egyébként rozsdamentesek és nem túlságosan kopottak, ha 10 rész vízben 3 rész sót, vagy borkósavat feloldunk és az ily érmekeket ebben kifőzzük; ugyanis a felületnek reze kioldódik és a finom ezüst réteg marad meg, ami az éremnek bájosabb megjelenést ad.

Gyakorlat teszi a mestert!

Tessék jobb példányokon kezdeni és midőn már bizonyos tapasztalattal tetszik már rendelkezni, lehet áttérni a rosszabb példányoknak tisztítására.

Nátronlúggal való áztatás is jót tesz, de már csak a kénsavas kezelés után. Ezt azonban csak majd később tessék próbára tenni; egyszerre nem ajánlom a több eljárással való kísérletezést.

Ezüst érmet csak az esetben hevíthetünk, ha alapanyaga még fémes, ha azonban már teljesen oxid, vagy chlorid, amit nem kényes helyen éles késsel való megvágással konstatálhatunk, semmi szín alatt ne hevítsük, mert az egész érmet megeszi a fene: szétesik.

Sósavval ezüstöt kezelni nem lehet, mert feketít.

Midőn kijelentem, hogy bármikor állok csekély tehetségem szerint szolgálataira, maradok vasutas és múzeumi kartársi üdvözléssel:

Rhé Gyula s.k. MÁV felügyelő, múzeumi osztályőr.

P.S.: Krétát, erős kefét, pasztát, budai földet, bécsi meszet, chlor meszet, választóvizet, salétromsavat használni soha sem szabad!

Veszprém, 1924 január 21-én.*

Az egyesület birtokába került a dr. Fekete Gyula féle 58 darabot számláló és a Bertalan Alajos féle 70—80 darabból álló néprajzi magángyűjtemény, valamint régi Kaposvárt ábrázoló 15 db Kopits-festmény, és Polányi Lajos 49 db orvostörténeti szakkönyve.

A gyorsan gyarapodó tárgyi anyag elhelyezésére helyiségek biztosításáért újabb kérések történtek. Az indoklást Gönczi Ferenc a következőkben fogalmazta meg:

»A múzeum tárgyai rohamosan gyarapodnak, mert rendszeresen gyűjtünk Somogy megye területén. E gyűjtés révén hatalmas anyag gyűlt össze eddig is; annyi, hogy egy része — a kevésbé kényes — a MÁV internátus padlására került s kerül jövőre is, ha ez így marad.

Ezenkívül a Rippl-Rónai-féle gyűjtemény is elhelyezésre vár, különösen annak kényesebb része. E hatalmas gyűjtemény most egy kis alacsony házban, 3 szoba, a folyosókon stb. elrendezve. Egy lakás tele van velük, és ennek a lakásnak nemcsak a szobáiban, folyosóin, hanem a konyhában, sőt az árnyékszékében is vannak kiügesztve festmények, amelyek a gyűjteményhez tartoznak.

Ezen a lehetetlen állapoton becsületbeli kötelessége a vármegyének és Kaposvár városának segíteni úgy, hogy legalább ideiglenesen, ha nem is megfelelő, de tűrhető helyiséget biztosítsanak addig, míg a végleges elhelyezés valóra válhatik.« — és ezért kérte Gönczi Ferenc, hogy a városházáról kiköltöző postahivatalt jobb helyiségeit adják át a múzeumnak.

1924 végén Kunffy Lajos, a nemrég elhunyt neves somogyi festőművész, saját műveiből egy teremre való képet ajánlott fel az egyesületnek. 1925 október 10-én dr. Hochreiter Kornél csurgói ügyvéd 14 db fegyvert és régészeti tárgyat ajándékozott.

A tárgygyűjtés mellett megindult az ásatási igények jelentkezése is. A sok ajánlás közül csak mutatónak ismertetünk itt egyet:

Balatoncsehi község határában egy szigetekcskén évről-évre ásatás nélkül is pénzek, edények stb. kerültek elő. E berekrész Gróf Jan-kovich Iván szállósgyőröki uradalomához tartozott és tőle dr. Berzsenyi János lengyelbóti ügyvéd ásatásra engedélyt is kapott. Az említett lelőhely mellett a környező szántóföldeken Berzsenyi ősi temetőt is feltételezett.

Ezen ásatási ajánlatnak a jelentősége az, hogy 1964-ben sikerült az 1925-ös bejelentés igazát hiteles leletekkel bizonyítani: az ún. »Zardavári sziget«-en, mely nyáron nagyrészt vizes, korai vas-kori eredetű vár volt, melyet a középkorban is használtak, a bereki részen (a szántóföldeken) pedig bronzkori mészbetétes urnate-mető található, melynek feltárását a közeli évekre terveztük.

A vidéki-tármúzeumokkal is egyre szorosabbra fűződött a kapcsolat. Ezt bizonyítja Laczkó Dezső levelezőlapja: Kisbár hatá-rában az ún. Sipkadomb mellett római leletek kerültek felszínre. A veszprémi püspökség jószágigazgatója hozta hírül a veszprémi mú-zeum neves igazgatójának, aki azonnal értesítette Gönczi Ferencet.

Az egyesületet foglalkoztatta esetleges felsősegesi ásatás gon-dolata is. Gönczi Ferenc levelet írt, és Széchenyi Bertalan válaszá-ban kijelentette, hogy az ásatáson mint érdeklődő, maga is örömmel vesz részt, és díjtalanul napszamosokat is bocsát az egyesület rendelkezésére. Megemlítette még Széchenyi azt is, hogy fia nevelője, Kalocsay Ferenc csungói tanár mondta, hogy egyik németor-szági tanulmányútja során egy metszetet talált, amely bemutatja Segesd várát.

A vidéki múzeumokkal való kapcsolat és tapasztalat átadás je-gyében íródott egy levél 1927 februárjában Kecskemétre, amiben Gönczi Ferenc megkérte, hogy munkatársaival tanulmányozhassa a kecskeméti múzeumot és annak nyilvántartási rendszerét. Az en-gedélyt megkapta, de dr. Szabó Kálmán kecskeméti igazgató vála-szában közölte, — és ez általános vidéki helyzet volt akkoriban! — hogy a fűthetlenség miatt a kecskeméti múzeumban a huzamo-sabb ott-tartózkodás veszélyes.

Ugyanilyen elgondolással keresték meg a szegedi Somogyi Könyvtárat. Móra Ferenc készséggel és azonnal válaszolt. Válaszá-ban tanácsokat és elgondolásokat ad a kaposvári egyesületnek. Eddig publikálatlan levelét az alábbiakban adjuk közre:

»Nagytekintetű Elnökség!

101/1927. sz. megkeresésükre tisztelettel tudatom, hogy a sze-gedi kultúrpalotában a könyvtáron és múzeumon kívül semmiféle más kulturális intézmény nincs elhelyezve még vendégjogon sem. Eredetileg ugyan befogadta az 1896-ban készült épület a Dugonics Társaságot, az iskolaszéki irattárat és a Gazdasági Egyesületet is, azonban már 5 év múlva valamennyitől megszabadultunk, a vá-

ros tanácsa belátta, hogy a könyvtár és múzeum öncélú intézmény, amely a födele alá semmi mást be nem fogadhat a saját érdekei védelme nélkül, s azóta nem is történt ilyen irányú kísérlet, s most már nem is történhet, mert magunk sem férünk többé, s a közel jövőben elkerülhetetlen lesz a második kultúrpalota felépítése, amely kizárólag múzeumi célokat fog szolgálni, míg a könyvtárnak a mai épület marad.

Kuriózumképp emlitem meg, hogy a proletárdiktatúra alatt a kommunisták innen akartak egy szobát rekvirálni kaszinó céljaira, de még velük is sikerült megértetni, hogy a kívánságuk képtelenség. S minthogy minden terv az, amely a legkülönbözőbb kulturális intézményeket akarja összezsúfolni a könyvtárral és múzeummal, s ha a vidéki kultúrintézmények ügye nem volna még mindig res nullius s legalább a múzeumok felügyelőségét restitúálnák, hivatalosan tiltakoznánk az ilyen tervek ellen. Nem is szólván arról, hogy a könyvtár és múzeum csak úgy teljesítheti hivatását, ha nem kell zselléreket fogadnia a portájára, csak arra mutatok rá, hogy közbiztonsági és tűzrendészeti tekintetben annyiszor sokszorozódik meg a veszélyeztettség, ahány intézmény osztozik a helyen, természetesen közös felelősséggel, amit azonban baj esetén senki sem vállal.

Azt hiszem, Somogyvármegye közönsége elég áldozatkész arra, hogy kizárólag könyvtárának és múzeumának építsen palotát, amiben természetesen lehet és kell is lennie nagy előadóteremnek, amely képkiallítások céljaira is használható. Az, hogy egyelőre a termek egy része üresen marad, ne bántsa a nemes eszme mozgatóit, mert meg vagyok róla győződve, hogy mindjárt az első években akkora lesz a gyarapodás, hogy az első deceniumra már a kibővítésről kell gondoskodni. A saját tapasztalatunkból tudjuk, hogy a közönség érdeklődésének az az alapfeltétele, hogy a múzeumnak saját hajléka legyen. Mihelyt ez megvan, mindjárt fölébred a múzeális kultúra szeretete, mindjárt jelentkeznek az adományozók, a leletek, az örökhangyók, s mindjárt megindulnak a bejelentések a megyeszerte előforduló őstelepekről, amelyek mindaddig veszendőbe mennek, míg a közönség azt nem látja, hogy van olyan hely, ahol megőrzik a leleteket és kiírják az adományozó nevét. S addig, míg az egész megye szeretete gyors gyarapodáshoz juttatja a gyűjteményeket, inkább maradjon üresen egy-két terem, semhogy idegen intézményeket telepítsenek be, amelyek azután nem akarnak kimenni, s útjában maradnak a további fejlődésnek.

Ami költségvetésünk adatait illeti, azok egyelőre aligha lehetnek irányadók egy most alapítandó múzeumra nézve. Mindazonáltal szíves kívánságuknak eleget téve tudatom, hogy az 1927. évben a Kultúrpalota Szeged város költségvetésében 88 780 pengővel szerepel, amely összegben 21 312 pengőt tesznek a személyi illetmények,

Göncki Ferenc és Tarján Antal a városházi múzeumi irodában. (1928)

42 937 pengőt a dologi kiadások (épületfenntartás, fűtés, világítás), 16 000 pengő van felvéve a könyvtár gyarapítására és 8000 pengő a múzeum fejlesztésére. Abban a reményben, hogy megtisztelő bizalmuk esetén máskor is bármely irányban rendelkezésükre állhatnak, vagyok

Kiváló tisztelettel:

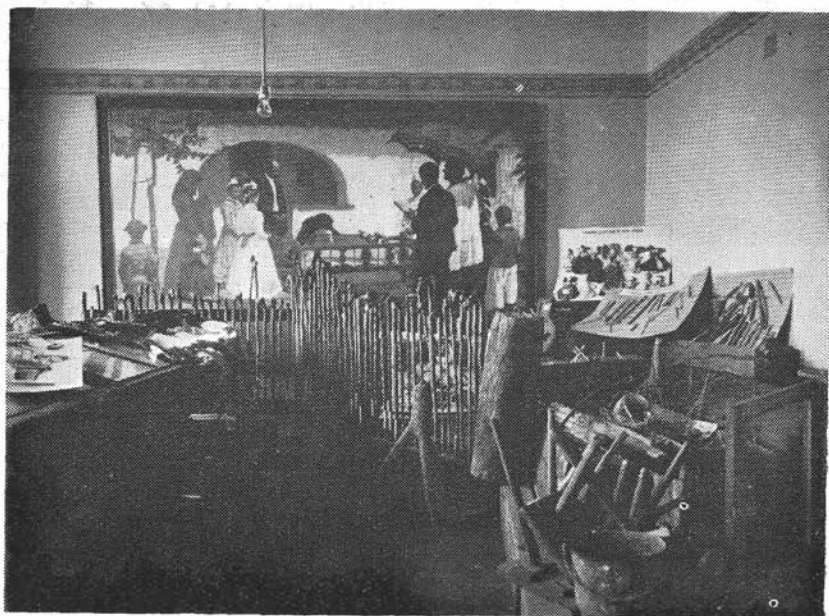
Szeged, 1927 július 4.

P. H.

Móra Ferenc s.k.
igazgató»

(A levélben említett kaszinószerzést Móra Ferenc »Ezek az évek« című kötetében szereplő Forradalmi emlékek című tárcájában bővebben ismerteti.)

Az egyesület munkája általános muzeológiai vonatkozásban is eredményekre vezetett. 1926 karácsonyan Kunffy Lajos műveiből gyűjteményes tárlatot rendeztek. Az év során Göncki Ferenc mintegy 240 községet látogatott meg, és dr. Ébner Sándorral számos fényképet is készítettek jellegzetes tárgyakról, falvakról és vidékekről. Dr. Viski Károly néprajzos szakmailag ellenőrizte a gyűjteményt, és jelentésével értékesnek és példaszerűnek tartotta a kaposvári múzeum néprajzi anyagát.

A múzeum raktári szobája a városházán 1928-ban

Az anyagnak 1928-ban ismét költöznie kellett, ezúttal a városháza II. emeletére. Itt a főteendő a múzeumi tárgyak rendezése, leltározása és kartonozása volt. Gönczi Ferenc a Magyar Nemzeti Múzeum és más gyűjtemények nyilvántartásának tanulmányozása után alakította ki az egyesület sajátos nyilvántartási rendjét, mely gyarapodási naplóból (főkönyv), szakleltárokból és kartonokból állt.

Külön értéke van a kartonokra és a szakleltárba a tárgyakról készített kis színes rajzoknak, melyek napjaink azonosítási (revíziós) munkáját könnyítik meg.

A régészeti vonatkozású leletek mind hatékonyabb megmentése érdekében az 1925 augusztus 3-i vármegyei évnyegyedes közgyűlésen szabályrendeletet hoztak, mely a megye területén felszínre kerülő éremleletek, régiségek s általában földből előkerülő műkincesek, muzeális tárgyak és ásatások az alispánhoz történő, általánosan kötelező bejelentését írta elő.

Ebből az időből származik Móra Ferenc szegedi múzeum igazgató eddig publikálatlan levele az egyesülethez, melynek jelentőségét a napjainkban megvalósult szakmai továbbképzések csirájában jelölhetjük meg:

»Kedves Kollegák!

Valahány vidéki kartárssal alkalmam volt mostanában találkozni, mindnyájan egyetértettek velem abban minden rábeszélés nélkül, hogy ma a magyar kulturában nincs elgazdátlanabb és magára hagyatott szakma, mint a miénk, vidéki múzeumi embereké. Bármilyen szívélyes legyen a viszony, amelyben személyileg többé-kevésbé valamennyien vagyunk a pesti múzeumokkal, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének megszüntetése óta nincs olyan központi szerv, amelynek kötelessége volna bennünket hivatalosan irányítani és támogatni, a amelyhez hivatalos jogunk volna kéréseinkkel, panaszainkkal vagy eszméinkkel fordulni. Nincs olyan szakmabeli folyóiratunk amilyen a Könyvtári és Múzeumi Értesítő volt, s megszűntek a háború előtt szokásos évi vándorgyűlések is, amik ha másra nem is, arra jók voltak, hogy legalább megismertük egymást. Ma alig tudunk egymásról valamit; abban se vagyunk biztosak, hol ki van még a régi kollegákból, kik a fiatalok, akiknek volt bátorságuk erre a pályára adni magukat; csak napilapokból értesülünk róla, hogy egyik-másik vidéki múzeum a maga emberségéből életre kapott, vagy legalább olyan helyzetbe jutott, hogy szímulálni tudja az életet, s nagyon sok kollegánk van, aki másfél évtizede nem látta a vidéki testvérintézeteket, — illetve nagyon kevés, akinek módjában volt nagyobb részüket sorra látoztatni.

Azt hiszem, kedves kollegáim, mindnyájan tudjátok, hogy ez így van, s mindnyájan egyetértetek velem abban, hogy ez nem jól van így, s valahogy változtatni kellene rajta, a magyar kultúra érdekében is, meg a magunkéba is, s mivel más segítségre nem számíthatunk, magunknak kell a magunk dolgát kézbe venni, s én a mai körülmények közt csak egy célravezető módot tudok. Azt, hogy legalább a régi vándorgyűlések pótlására minden esztendőben egyszer jöjjünk össze, lehetőleg mindnyájan, felváltva másik-másik vidéki múzeumi városban egymás megismerésére és ügyesbajos dolgaink megbeszélésére. Félreértés ne legyen belőle: nem gondolok én alapszabályos szervezkedésre, s a magam részéről nem is vagyok barátja semmiféle egyesületesi-játéknak, mert attól mindnyájunk tapasztalata szerint nem igen várhatunk hasznot. Én csak baráti összejövetelt tervezek, amikor megismertetjük egymást a gyűjteményeinkkel, beszámolunk egymásnak, és tanítjuk egymást és elnöki csengő nélkül értünk szót az intézményeink bajairól és a magunk sérelmeiről, amikből van elég. Hogyha aztán a beszélgetések során kialakul valamilyen lehetősége a sorsunk jobbra fordításának, annál jobb; ha nem jutunk ennyire, legalább kipanaszkodtuk magunkat s megszorítottuk egymás kezét.

Ha egyetértetek velem, kedves kollégák, kegyeskedjete az nekem megírni, s nyilatkozatok arra a kérésemre is, hogy az első

összejövetelet a jövő év májusában Szegeden tartsuk meg, mert így írásos érintkezés útján ebben legkönnyebb megegyezni; itt aztán megállapíthatjuk a további sorrendet. Amennyiben beleegyező választ kapok tőletek, kellő időben elétek terjesztem a szegedi találkozó részleteit is.

Most pedig mindnyájatokat kérlek, bocsássatok meg nekem, közös munkánk egyik legérdemtelenebb részesének, hogy a vidéki múzeális élet veszedelmesen nyugton hagyott kútjába éppen én hajítottam be a követ. Valakinek el kellett kezdeni, s nem a személynek van itt fontossága, hanem a kérdésnek.

Szívbeli köszöntéssel minden jóra
kész szolgátok:

P. H.

Móra Ferenc s. k.«

Gönczi Ferenc helyeselte az eszmét, és örömmel jelentette be részvételét a szegedi konferenciára.

Ennek az időnek a néprajzi muzeológiai célja a Drávamente- és a Ballaton környék halászati emlékanyagának megmentése és összegyűjtése volt.

Szomorú esemény történt 1930 november 6-án éjjel. Betörők hamis kulccsal behatoltak az egyesület helyiségeibe és mintegy 500 pengő értékű gyűjtemény anyagot tulajdonítottak el. Hosszas nyomozás után sem kerültek kézre.

Az egyesület a raktárhiányán enyhítendő, a megyeház baloldali kistermét kapta meg ideiglenes használatra. Közben tovább folyt a belső nyilvántartó munka. Tarján Antal halála után, aki Gönczi Ferenc mellett kisegítőként dolgozott, 1931-ben Kovács Jenő József festőművészt alkalmazták segítségnek.

Ennek az időnek legfontosabb régészeti muzeológiai eseménye az 1931-es ságvári mezolitikus ásatás volt. Az ásatáson részt vettek Csalog József, Hillebradt Jenő, Laczkó Dezső és Gönczi Ferenc.

Már évek óta huzódott a kaposvári középkori vár területének városrendezési és területhasznosítási vitája. Az 1931-es júniusi közgyűlésen az egyesület kérvényt nyújtott be a polgármesterhez, — eredménytelenül. Itt kell megjegyeznünk, hogy a továbbiak során a város műszaki vezetőségének beleegyezésével a maradványokat lebontották és építkezésekhez felhasználták.

1931-ben kiemelkedő régészeti események voltak a Szabás közelében talált népvándorláskori sírok, valamint a Kaposvári-Ólaki dűlőben, az un. Felczán-féle telken előkerült régészeti anyag, melynek korát leírás alapján Móra Ferenc a következőkben határozta meg:

»Igen Tisztelt Titkár Uram!

4—5 hetes orbánc után indulóban vagyok a megérdemelt szanatóriumba, s így szíves soraira csak futtában tudok felelni.

A faltörredék kora kétséges, — a középkortól le az őskorig mehet. Úgy anyagából, mint festéséből inkább középkorinak tartom a magam részéről; igaz, hogy a bichrom festés őskori cserepeken is előfordul, de faltapasztásról eddig nem ismerem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy amit eddig nem találtunk, az máshol elő ne fordulhatna; hiszen magam is ásatok olyan meglepő dolgokat, amelyek felforgatják az eddigi elméleteket, s amiket meggyanúsítanék, ha nem magam szedném fel őket.

A cserepek mind a neolithikumból származnak, vagyis a csi-szolt kökorból, s koruk kb. 5000 év; a meandroid díszítésű darabok szerint a kornak végéről valók, amely a mi vidékünkön már rendszeren a rézkorral keveredik.

A cserepekkel egyidős az állatcsont is, csak régészeti értelemben őskori, geologiailag nem »öslény«. Nem diluviális, hanem alluviális, fiatal szarvasmarha koponyatörredéke.

Mivel csontvázakról nem méltóztatott említést tenni, bizonyára nem temetőről, hanem lakóhelyről van szó, erre vall a cserepek törredékvolta, s az állatcsonttal való előfordulásuk is. Azt hiszem, hamus-gödrök tűzhelyek nyomai és hulladék-vermek vannak ott. De valószínű, hogy valahol közel lehet a temető is, mert az ősemlék nem ment messzire a temetkezéssel, — olykor a putrijába temetkezett is. — Ami az ó-halmi ősök nemzetiségét illeti, annak a megálpításáról, természetesen nem lehet szó.

A kőkori rasszokról csak annyit tudunk, hogy már akkor is keverve voltak az ún. hosszú-fejű elemek a rövid fejűekkel. Minden precízebbnek látszó megállapodás, mint pl. a németeké, akik már a meander-díszek népében is germánt látnak, ma még merő találgatás. Tömérdek rendszeres ásatás kellene ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket meg lehetne közelíteni, sajnos mire odaérnénk, hogy erre is volna pénzünk, akkorára a legtöbb telep és temető elpusztul. Ugyan ahogy ma állunk, lehet, hogy mi még hamarabb.

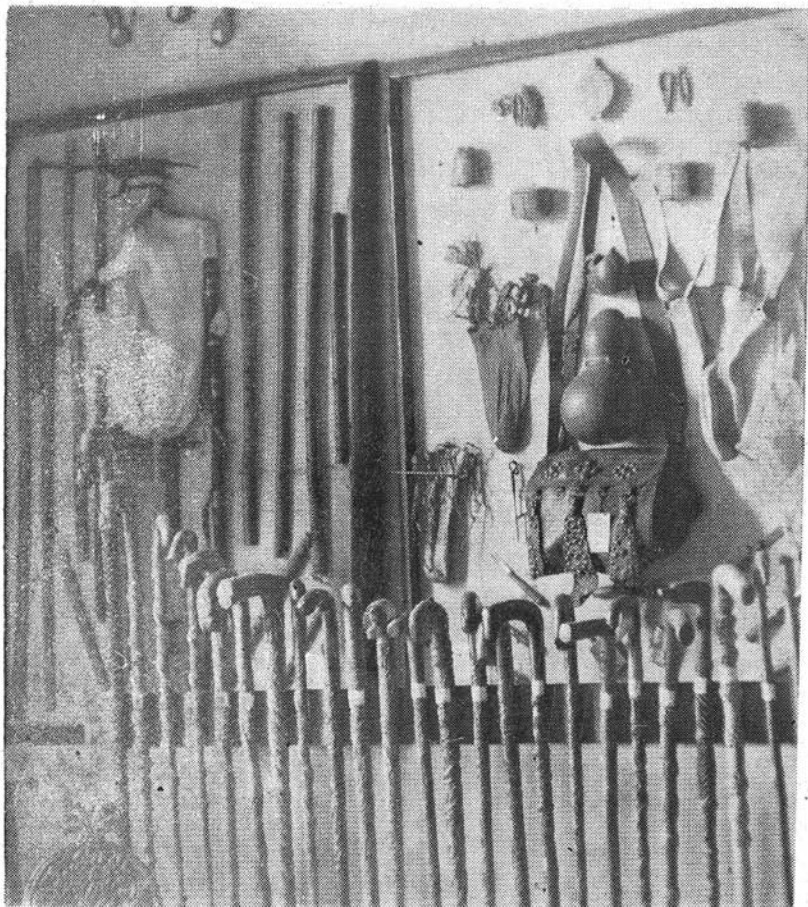
A cserepek mindenesetre megérdemlik a megmentést, addig is, amíg a múzeum egyesületnek egyszer módjában lesz ásatni.

Titkár Uramnak vagyok mindig kész szolgája:

Móra Ferenc s. k.
igazgató»

1932 májusában az egyesület 5 napig folytatta a ságvári ásatást.

Szalacsán kincslelet került elő, mely 40 darabból állt, — ezek között volt az országosan ismert Hercules-szobor is, — Nagy M. József felajánlásaként gyarapította a régészeti anyagot. Ugyanakkor

Pásztorművészet a múzeum 1934-es kiállításából

hosszú levelezés folyt a 3 kg 81 dkg súlyú visnyei római éremlelet megszerzésének ügyében is.

Az ólaki dűlőből további leletek kerültek a múzeumba. Gönczi Ferenc Márton Lajost, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársát kérte, hogy állapítsa meg korukat és jelentőségüket. Márton Lajos válaszában megerősítette Móra Ferenc kor meghatározását és a leletanyagot a neolitikus vonaldíszes kultúrába sorolta. Megbízta Gönczit kutató-ásatás elvégzésével, mely a lelőhely kiterjedését tisztázta volna. Az ásatás a település körülbelüli nagyságát sikeresen meghatározta.

Közép és újkori fegyverek az 1934-es kiállításban

1933 májusában az egyesület megkapta a megyeház hátsó épületének két folyosóját és 9 szobáját. A nyilvántartó, raktározó munka eredménye itt jelentkezett először: kronológiai sorrendben, már a bemutatásra szánt helyiségekbe helyezték el az anyagot.

A munka ezután a majdan megnyitandó múzeum berendezésére illetve célszerű kialakítására irányult. Gönczi Ferenc Kovács Jenő Józseffel, valamint alkalmi segéderőkkel készítette elő az egyesület állandó kiállítását. Országos intézményeket is bevont a munkába, így a Hadtörténeti Múzeumtól kért fegyverhatározáshoz szakkönyveket, dr. Tóth Zoltántól a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójától érdeklődött a vastárgyak restaurálásáról szóló szakirodalomról.

A múzeumi kiállítás előkészítés régészeti munkájában Pogányné, dr. Gerecze Irén, a numizmatikaiban Mérey Andor lengyeli erdőmérnök segítettek, míg a kiállítás többi részében Gönczi Ferenc munkálkodott.

A megyeház 2. emeleti folyosóján helyezték el a várostörténeti festményanyagot, (Kopits képek), valamint az állatcsont és ásvány anyagot vitrinekben. A balra eső folyosón kapott helyet a halászati eszközöket bemutató kiállításrész. A következő három szobában a régészeti és fegyveranyagot, valamint a kismesterségek dokumentumait; a halászati termen túl a paraszti konyha és szobaberendezési tárgyakat, textiliákat, a pásztorfaragásokat, gyermekjátékokat, és mezőgazdasági, szőlészeti tárgyakat állították ki. A lépcsőházi folyosó keleti szárnyán festmények és iparművészeti tárgyak sora, majd a Rippl-Rónai József emlékszoba, és a Rippl-Rónai Ödön féle gyűjtemény következett. Ez utóbbi két helyiség volt az egyesület irodája is.

Az egyesület tényleges megalakulását (1909) tekintve, a 25 éves fennállását ünneplő egyesület 1934. május 6-án délelőtt a megyeház nagytermében díszközgyűlést tartott, és ezután ünnepélyesen megnyitotta a múzeumot az érdeklődő nagyközönség előtt. A megnyitói fényét emelte, a dalárda szereplése, a szónoklatok és köszöntők sora, stb. Az ügyvezető elnök méltatta az egyesület munkáját és jelentőségét, majd beszámolt az egyesület 25 éves tevékenységéről. Az ünnepély végén a díszközgyűlés Stephaich Pál alispánt díszelnökké választotta.

A múzeum megnyitásával új fejezet kezdődött az egyesület életében.

3. A gyarapodó múzeum (1934—1944)

A múzeum megnyitása után az egyesület fő feladata minden muzeológiai ágban továbbra is a raktári anyag gyarapítása maradt. A lehetőséghez mérten elsősorban a régészeti és numizmatikai anyag gyűjtését tűzték célul, mert a kiállítás megnyitása során az derült ki, hogy bár nagyszámú és szemre változatos az anyag, de régészeti, néprajzi, stb. tudományos muzeológiai értéke csekély.

Az elsődleges jellegű régészeti és numizmatikai gyűjtésen kívül Gönczi Ferenc az egészségsége és a csekély pénzügyi lehetőséghez

mérten tovább folytatta a rendszeres gyűjtést mind a tárgyi, mind a szellemi néprajz területén.

Jellemző az egyesület pénzügyi helyzetére, hogy az állandó kiállításban teremőrként csekély díjazással (kegydíj) hadirokkantakat akartak alkalmazni. Szerencsére a felmerült ellenvetések miatt ezt a tervet hamarosan elejtették.

Az érdeklődő nagyközönség a múzeum állandó kiállítása felé fordult. Hogy a tagdíjakból és a rendszertelen, állami, megyei, városi stb. pénzsegélyekből álló gazdálkodási keretet némileg is segítsék, a kiállítás megtekintését négyes kategória szerinti belépődíjakhoz kötötték. Ennek során 200 db 1 pengős, 500 darab 50 filléres, 500 darab 20 filléres és 1000 darab 10 filléres belépőjegyet készítettek.

A szorongatott anyagi helyzet kívánta meg, hogy fizetett teremőröket csak 2 napon, csütörtökön és vasárnap tartson az egyesület, így a hét többi napjain az egyébként is túlterhelt belső munka és adminisztráció mellett a tárlatvezetés is Gönczi Ferencre maradt. A 75. évébe lépett ügyvezető-igazgató erejét és lelkesedését azonban nem törték meg a nehézségek. Állandóan új ötleteket próbált megvalósítani a múzeumügy népszerűsítésére. Így pl. körirat-tal kereste meg a kultúrházzal rendelkező községeket, valamint a könyvtárakat és ott a régészeti munkát ismertető, nagyobb méretű táblák elhelyezését kérte.

Mint már említettük, a múzeum megnyitásáig az összegyűjtött anyag nagyobb részt csak tudománytörténeti jelentőségű volt, mégis ezt a vegyesértékű anyagot is minden lehető és elképzelhető formában igyekezett az egyesület kamatoztatni. Így pl. különösen a Ballaton környékéről gyűjtött emlékekből számos tárgyat kölcsönöztek 1934-ben a keszthelyi múzeum kiállításához, vagy idesorolható az ún. »Virágos-hét Kaposváron« című, a várost ismertető, erősen politikai propaganda ízű 1 hetes megmozduláson való részvétel is.

A múzeum munkáját 1935-ben egy hírlap-párbaj zavarta meg:

Bernáth Aurél festőművész »Életrevaló vidéki múzeumokat« című a Pesti Naplóban megjelent cikkében súlyos kritikát mondott a kaposvári múzeumból és az egyesület munkájáról. Hiányolta az értékes Rippl-Rónai Ödön gyűjtemény teljes bemutatását, s nehezményezte, hogy a Rippl-Rónai képek az állandó kiállításban a folyosóra kerültek, izléstelen rendezésben, vízcsapok társaságában. Soknak ítélte a néprajzzal foglalkozó kiállítási részt, abból is a halászzattal foglalkozót. A szórványos régészeti anyagot szibvásárhoz hasonlította.

Gönczi Ferenc »A vidéki múzeumok« című, ugyancsak a Pesti Naplóban adott válaszában elmondta röviden az egyesület viszonytagóság történetét, és a múzeum elhelyezésének problémáját. Ennek lényege, hogy az egész egyesületnek 9 szoba állt rendelkezésre

Néprajzi tárgyak az 1934-es kiállításból

kiállításra, és irodai célokra. Ebből 3 teremben 126 festményt állítottak ki, melyet Kunffy Lajos festőművész rendezett el.

S mintegy a vitát Gönczi Ferenc javára eldöntendő, ugyanakkor jelent meg a Budapesti Hírlapban a Somogy megyei Múzeum

Egyesület néprajzi gyűjteményét példának állító és dicsérő »Somogyi mohikánok a bécsi kiállításon« című cikke, mely a somogyi néprajz külföldi sikkeréről is számot adott.

A vitában mértéktartóbb és csendesebb cikkében Bernáth Aurél még egyszer megszólalt. Hangsúlyozta, hogy őt elsősorban a jó és a javítani akaró szándék vezérelte bírálatában, — a képzőművészet és a művészettörténet szeretete. Ezért szólal meg újra: a vidéki múzeumok feladata a magyar művészet pártolása is, ezért kéri az egyesületet, ha mód és lehetőség adódik, szerezzenek, illetve tartssanak fenn 2—3 termet időszaki képzőművészeti kiállításokhoz, mely egyben az évi múzeumlátogatás biztos bázisát is jelentené.

Ez az első deklarálása az időszaki kiállítások jelentőségének, mely csak jóval később, a felszabadulás után valósulhatott meg, de a kérdés első felvetésének érdeme Bernáth Aurélé.

1936 legfontosabb, és a muzeológia, valamint a múzeum további fejlődését hatásosan befolyásoló eseménye augusztusban történt, amikor a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter 10.058/III. szám alatt az egyesület gyűjteményét közgyűjteménnyé nyilvánította.

Ide kívánczok, hogy 1936-ban vetődött fel a természettani tár felállításának gondolata. A földművelésügyi miniszter a vadászati tilalom alatt álló madarak kilövését is engedélyezte, tárgy-gyarapítási szempontból. Főleg a Kisbالاتon és a Nagyberék vízi szárnyasokban gazdag területéről történt a gyűjtés, mely a később létrehozandó természettani tár alapját képezte.

1936-ban az egyesület megkapta az alispántól a múzeumi kiállítással szomszédos 8 helyiséget, amelyet addig az Államépítészeti Hivatal foglalt el. Így múzeumi célokra ettől az időtől 19 helyiség és 2 hosszú folyosó állt rendelkezésre.

A teljes kiterjedésében megkapott 2. emelet nehéz építési, illetve átépítési probléma elé állította az egyesületet. Ekkor terveztek először a később felveendő technikai személyzet részére műhelyeket, valamint az összes helyiséget összefogó központi fűtést. A tervek nagyrészen tervek maradtak; sőt az elkészített tervrajzok is elkallódtak.

Az átépítési munka befejezése után a múzeum szerény, de csinos bebútorozása is megtörtént. A szükséges anyagi és egyéb nehézségek miatt végül is az átadott 19 helyiségből a múzeum csak kettőt vett át, a többibe a Levéltárat költöztették.

Az 1935-től eszmeileg kezdeményezett, de csak 1937-ben megkezdett ságvári római kori ásatás jelentősége az egyesület római anyagának gyarapításán kívül országos régészeti esemény volt. Az ásatást a Magyar Nemzeti Múzeum és az egyesület közösen végezte. Dr. Paulovics István a települést, Gönczi Ferenc a Tömölöc-hegyi temetőt kutatta, a tárgyak konzerválását és restaurálását a Magyar Nemzeti Múzeum vállalta.

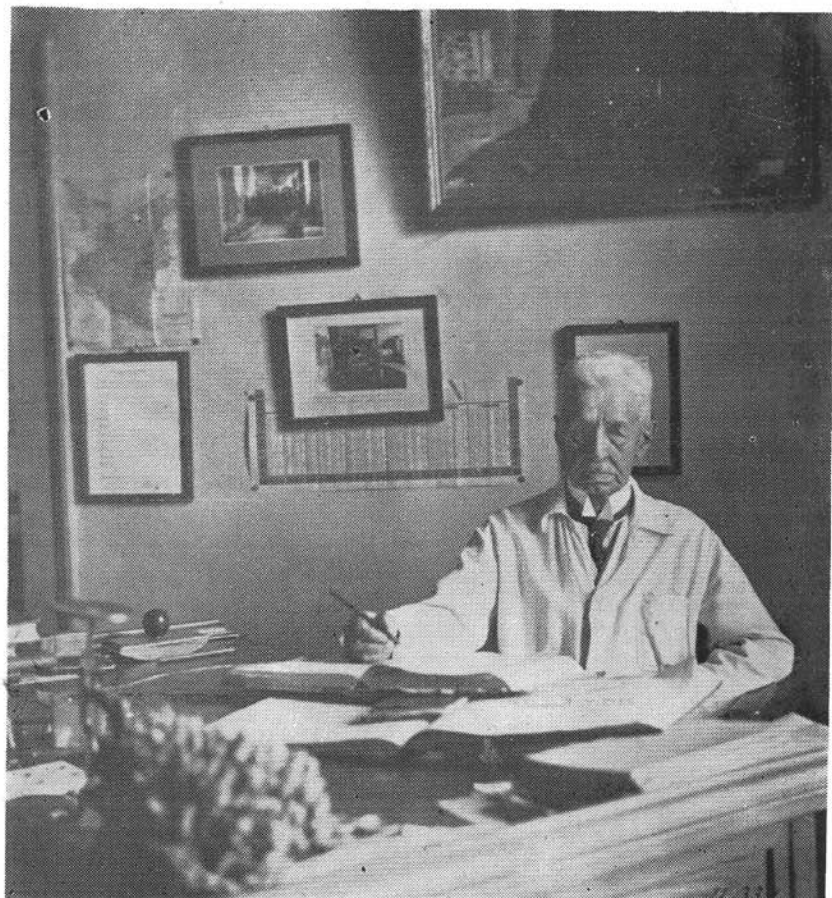
A ságvári római kori ásátás vezetői és munkásai 1939-ben

1938-ban a múzeumi belső munka a színes tárgy rajzokra, karton készítésre és leltározásra irányult. Az ideiglenes raktárban 83 db ládában elhelyezett anyag leltározása is megtörtént. Ezenkívül elvégezték a megye tulajdonát képező, de múzeumi kezelésre átadott ládázott, mintegy 1200 kép leporolását és penésztelenítését. A ságvári ásátás folytatásaként több mint 100 sírt ástak ki, és előkerült egy ókeresztény sírkápolna, egy boltozott, sinkamra, egy félig boltozott dupla sírhely, valamint számos szarkofág.

1938-ban a Közgyűjtemények Országos Felügyelősege rendezni kívánván az egyesület személyi kérdéseit, sürgős javaslatot tett régész—muzeológus kinevezésére, amit az egyesület és a vármegye is örömmel fogadott. Csak éppen szakember nem találtatott, aki a szerény díjazásért hajlandó lett volna Somogy megye régészeti feladatait ellátni.

A 2. világháború kitörésének visszahúzó hatása hamarosan megmutatkozott az egyesület munkájában is:

»Pénzhiány következtében rendszeres múzeális gyűjtést nem végezhattünk, pedig néprajzi vonatkozású tárgyakból — kiegészítésként — még van gyűjteni való anyag. Ha ezt most és a közeli években elmulasztjuk, soha nem lesz módunkban azt pótolni, mert ami néprajz terén kivesz, az többé fel nem újul, s magyarságunk

Gönczi Ferenc múzeumi íróasztalánál (1941).

külön eredeti népi művoltunknak mi más a bizonyítéka, mint amit a népnél őseredetben megtalálunk, s mi lehetne nagyobb büszkeségünk, mint népünk eredeti, ősi népművészete, s minden ezirányú hagyományai.» — állapította meg szomorúan 1940-es évi jelentésében Gönczi Ferenc.

Az elmaradt belső és külső munkán kívül a 4 napos nyitvatartás helyett vasárnap, kedden és pénteken (utóbbiak voltak a piacnapok) 9—13 óráig tartott nyitva a múzeum 1941-től.

1943-tól fő feladat volt a gyűjteményanyag legértékesebb részének biztonságba helyezése a légitámadások elől. Ezt az anyagot Kaposváron kívül 2 községben, száraz épületbe, ládába csomagolva

helyezték el. Ugyanide került a nyilvántartási anyag nagyobb és értékes része is.

A belső feldolgozó munka központjában a régészeti leletmentések elvégzése, valamint Gönczi Ferenc tájékozódó jellegű adatgyűjtése maradt. Ez a gyűjtés elsősorban a dunántúli, a drávai aranyosás történetéhez, tárgyi emlékeiyaga felderítéséhez és Zala megyei néprajzi vonatkozású adatgyűjtéshez adott kiegészítéseket.

A közvetlen front a további munkát teljesen megbénította. Minden külső és belső munka leállt. Az 1944—45-ös évek eseményeiről csak a felszabadulás utáni irattári anyag maradt meg, és ez már szorososan az újjászületéshez illeszkedik, ezért ezeket az éveket a felszabadulás utáni fejezetben tárgyaljuk, de addig is nézzünk meg egy igen fontos kérdést, a Kultúrpalota létesítésének ügyét.

4. Az önálló kaposvári Kultúrpalota létesítésének ügye. (1913—1945)

A századfordulót követő első évtizedben nagyobb vidéki városainkat minden vonatkozásban a tájegységük centrumává akarták kiépíteni, — több-kevesebb sikerrel. Ugyanis a megvalósítás nemcsak anyagilag okozott nehézséget, hanem a szalmalángként fellobbanó ígéretések elfeledése, a buzgalom elhamvadása. Ebben a — Somogy megyében — soha meg nem valósított ígértet láncolatban jelentős helye van a kaposvári művelődési palota (Kultúrpalota) létesítési, illetve építési ügyének is.

Az építési terv külsőalakra a debreceni, soproni, aradi, stb. kultúrpalotákhoz hasonlított, belső berendezésére és tudományos, tartalmi elképzelésére nézve egyedi — s talán mondhatjuk, hogy somogyi — jelenség.

Először 1913 júniusában a Somogy megyei Múzeum Egyesület ügyeinek átvizsgálásával megbízott és kiküldött dr. Fejérpataky László a Széchényi Könyvtár munkatársa, és dr. Sebestyén Gyula, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgató öre választmányi ülésen vetették fel a kaposvári Kultúrpalota felépítésének szükségességét. Az építkezést állami költségvetésből, építkezési segélyekből, az ún. fenntartási segélyek e célra történő átutalásából és természetesen helyi erők és pénzforrások bekapcsolásával ajánlották elvégezni. Szerintük a Kultúrpalotában elhelyezhető lenne a megyei múzeum és a megyei könyvtár, — egyéb intézmények mellett.

A Kultúrpalota megépítésének folyamodványát a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségéhez, és az illetékes, vagy illetékesnek vélt minisztériumokhoz is eljuttatták. A Kultúrpalotát nagy területre, parkosított, és a város valamelyik központi helyére ajánlották. A telekigénylés ügyében is megindították a tárgyalásokat és a levelezést Kaposvár város polgármesterével és az alispánnal is. Ebbe a tevékenységbe az egyesületen kívül más helyi erők is tevékenyen bekapcsolódtak.

A nekibuzdult mozgolódás eredményeként az 1913. november 4-i vármegyei évnegyedes közgyűlés egyhangú lelkesedéssel kimondotta, hogy az egyesületet támogatja, úgy erkölcsileg mint anyagilag, és lehetőség szerint minél előbb létre kívánja hozni a Kultúrpalotát.

Kaposvár városa a folyamodványok és a fenti évnegyedes közgyűlés hatására kezdeti húzódozások után hajlandónak mutatkozott a tulajdonjog fenntartása mellett a Kultúrpalota részére telket igényelni.

A következő években a szervezők a Kultúrpalota felépítését különböző, külső és belső érvekkel, tudományos, s köztük muzeológiai és közkönyvtár kialakítási szempontokkal is bizonygatták. Így pl. az 1914-es években a múzeumban és a múzeumon kívül megindult nagyarányú néprajzi gyűjtéssel, az egyesület egyre gyarapodó képtári anyagának elhelyezésével, az általánosan zsúfolt múzeumi raktár helyzettel, a múzeum bizonytalan helyével, megyei közkönyvtár hiányával, stb.

A Kultúrpalota tényleges létesítését, illetve felépítésének megkezdését az időközben kitört világháború teljesen visszavetette.

A 20-as években, a múzeumi gyűjteményanyag hányódtatása és biztonságos helyre való menekítése tűzte a Kultúrpalota kérdését újra napirendre. Az első lépést Darnay Kajetán kereskedelmi tanácsos beadványa jelentette, aki a Kultúrpalota elkészítésének tervét közgyűjtéssel kívánta újra megindítani, és erre a célra indulási alaptőkének saját vagyonából 100 000 koronát ajánlott fel.

Az 1925 augusztusi, vármegyei törvényhatósági gyűlésen felvetődött a kérdés, hogy a Kultúrpalota megépítéséhez Kaposvár város dollár-kölcsönéből is lehessen bizonyos pénzösszeget felhasználni. Az 1925 november 3-i vármegyei közgyűlésen elhatározták, hogy a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának 100. évfordulója tiszteletére a Kaposváron építendő kultúrpalotát Széchenyi Istvánról nevezik el.

Közben folyt a Kultúrpalota elhelyezésének huzavonája. Ennek során 3 hely jött számításba: a Buzatér (ma Rákóczi tér) a Honvédtér (ma Szabadság park) s az ún. Esterházy telek, mely a törvényszéki palota mellett húzódott.

Építészeti, városesztétikai és távlati fejlesztési szempontok szerint a Kultúrpalota honvédtéri elhelyezése látszott a legcélszerűbbnek. Ezt az elképzelést nemcsak a vármegye, a város és a Somogy-megyei Múzeum Egyesület, hanem a Magyar Mérnök és Építész Egylet Kaposvári Osztálya is támogatta.

Ettől az időtől kezdve a Kultúrpalota megépítésének legfőbb szorgalmazója az egyesület lett. Viszonylag kevés pénztökeje és a különböző helyekről beígért összegek azonban nem voltak elégségesek a nagyszabású terv megvalósításához. Ezért általános moz-

galmat indítottak pénzügyi támogatás szerzésére, melynek során országos szervezetet és hitelintézeteket, üzemeket, pénzembereket, stb. kerestek meg.

Az évek során át húzódó elhelyezési tervtárgyalások odavezettek, hogy a kaposvári városrendezés keretében újra felvetődött a búzateri-telepítési hely, melynek parkosítását 1927—28-ban végeztette a város. E telekre tervet is készítetttek. A részletes alaprajzot Sándor Mór budapesti műépítész 1928-ban nyújtotta be, de a bíráló bizottság nem fogadta el. Hogy mennyire az ügy visszahúzására irányult a bíráló bizottság eljárása, azt az időközben előkerült tervrajzok is bizonyítják.

1929-ben a Kultúrpalota felépítési helyéül újra a honvédtéri elhelyezést szorgalmazták. Ekkor az első lépést Quittner Ernő műépítész 110 000 pengőre tervezett terve és költségvetése jelentette. Ennek a tervnek is az lett a sorsa, ami a Sándor féle tervvel történt: a bíráló bizottság és az egyesület vezetősége rövid tárgyalás után használhatatlanság miatt elejtette. (Pedig ebben az időben a Kultúrpalota felépítéséhez a Quittner által tervezett 110 000 pengő biztosított volt: Ez 70 000 pengős építési alapból és beígért 40 000 pengős megyei hozzájárulásból tevődött össze. Ugyanakkor dr. Véték György polgármester 30 000 pengőt helyezett kilátásba arra az időpontra, amikor az épület alapozási munkálatait megkezdik. Így elméletben a munka megindításához 150 000 pengő állt rendelkezésre!)

A mozgalom élt és sokan szorgalmazták a minél előbbi építkezés elkezdését. Országos tervpályázatot hirdettek a kaposvári Kultúrpalota megtervezésére. A tervpályázatot széleskörű érdeklődés kísérte. Ezt bizonyítja a beérkezett nagyszámú, 39 db pályamunka. Közülük az első díjat Árkay Bertalan neves budapesti műépítész pályamunkája nyerte.

Az építés megkezdését mégis az odázta el, hogy a 70 000 pengős alaptőkéhez sem a megye, sem a polgármester nem adta meg időben az ígért támogatást.

Az elodázott kultúrpalota után a múzeum és könyvtár elhelyezésének kérdését az egyesület házvétellel kívánta megoldani. Ez az irreális, és a pillanatnyi helyzetet is csak szükségszerűen kielégítő megoldás hamar dugába dőlt: nem találtak olyan épületet, amely az anyag elhelyezésére alkalmas lett volna, nem beszélve az intézményekhez tartozó irodákról, műhelyekről és egyéb helyiségekről. A tervezetet a vármegye sem támogatta.

Hosszú vajúdas után 1933-ban határozat született, hogy az Árkay féle tervnek részbeni kivitelezése megtörténhet a rendelkezésre álló, időközben 85 000 pengőre emelkedett alaptőkéből. A részbeni kivitelezéssel elkészülhetett volna a Kultúrpalota homlokzata,

az egyik szárnyépülettel. Elhagyták volna a felülvilágítást, az alagsor teljes és szakszerű kiképzését, néhány, de nem lényeges közbeépítést, valamint az egyik szárnyat. Még így is a megépített palotarész elégséges lett volna a múzeum és könyvtár elhelyezésére. A megyei és városi virilisek egyes csoportjai azonban ezt az egészséges, és később befejezhető megoldást egyhangúlag keresztülhúzták.

1935-ben megegyeszer szó esett az önálló múzeumi épület felépítéséről. Ez azonban már nem kultúrpalotaként szerepelt. Nagyságára nézve még ez is biztató volt, mert az építési tervekben szerepelt a könyvtár elhelyezése is. Az egyesület a terveket a javaslatokkal együtt a Múzeumok Országos Főfelügyelőségéhez küldte el, támogatást és segítséget kérve. Válasz nem érkezett, és a javaslat további sorsáról sem tudunk semmit.

Ezután már csak a 40-es évek elején került szóba megegyeszer a múzeum részére önálló épület elkészítésének terve. Az önálló megyei könyvtár létesítésének ügye ettől az időtől külön vágányon futott.

A hosszú és eredménytelen harc a Kultúrpalotáért a felszabadulásig folytatódott még kisebb, jelentéktelen csatározásokkal, — de eredménytelenül.

IV. A KOMPLEX-TUDOMÁNYOS ÉRTÉKŰ MUZEOLÓGIA

1. Az újjászülető múzeum. (1945—1951.)

A felszabadulás után a bombázások elől a városból kivitt és részben a Kaposvár közelében levő Rippl-Rónai féle ún. Róma-vilában, részben az Orgel féle Feketemajorban tárolt muzeális anyagot vissza kellett hozni. A háborús események alatt a törvényszéki palota raktárában levő anyagot a padlásra és a pincébe szórták. Ennek az anyagnak összeszedése és megmentése volt a következő feladat. A Törvényszéki Palotában megmaradt anyag állapota katasztrófálisan rossz volt. Értékes részét pedig széthordták.

A múzeum anyagából teljes biztonságban csak a Lengyel-tóiba, a Zichy-féle kastélyba menekített és tárolt anyag került a bombázások és a harcok idején. Ez az anyag főleg néprajzi-viséleti, ruházati darabokból állt.

Közben a megyeház 2. emeletéből, ahol a múzeum volt, négy helyiséget más célokra vettek igénybe, és így a gyűjtemény és a múzeum válságos helyzetbe került.

A muzeológiai munka újbóli megindításának célja és fő feladata a háborús évek alatt megsérült anyag biztonságba tétele, a múzeumi helyiségek kikutarítása és rendbetétele, a raktári rend újbóli kialakítása és a múzeum zavartalan munkájának megindítása

és biztosítása volt. Ezt a rendkívül nehéz és munkaigényes feladatot az előrehaladott korú Gönczi Ferenc Soós István képtárorral együtt végezte.

1947-ben a múzeum a »Gróf Széchenyi István Múzeum«-t kapta.

Fontos feladat volt még az elhagyott házakban és kastélyokban található muzeális értékű anyag megállapítása, és az esetleges értékek átvétele illetve megőrzése. Somogy megyében ilyen jellegű jelentősebb emlékek Marcaliban, Somogyvárott, Öreglakon, Babócsán és Milkében maradtak meg. Az egyesület nyilvántartásba vette az anyagot, de fedezethiány miatt nem tudták Kaposvárra beszállítani.

A belső anyagmegóvó munkát jelentős mértékben segítette, hogy Soós István részt vett a Közgyűjtemények Országos Felügyelete által szervezett restaurátorképző tanfolyamon.

A múzeum a »Somogyvármegye a demokráciáért« című kiállításban jelentős néprajzi anyaggal szerepelt. A kiállítás anyagát a múzeumban is bemutatták. A vármegye alispánja, Tömpe István a múzeum helyiségeit rendszeresen és szakszerűen helyrehozatta.

Az új gyűjtés megindítása során tervbe vette az egyesület egy népies csökölyi és törökkoppányi szoba berendezését, melyekhez az anyag gyűjtése meg is kezdődött.

A sebtében elvégzett revízió után a háborús veszteségek leszámításával az egyesület leltározott anyaga a könyvtárral együtt még mindig meghaladta a 12 000 darabot!

Az államosítást megelőző év még mindig a katasztrofális nehézségek éve volt. A gyűjtés és tervszerű kiszállások mellőzése mellett azért lehetőség nyílt a somogyvári XI. századi monostor kőfaragványainak egy részét Kaposvárra beszállítani. Az Ólaki-dűlőben útépités során neolitikus és rézkori lakótelepet, veremlakásokat talált a múzeum. Kisebb jelentőségű korai középkori temetőt leltek és tártak fel templombővítési munkálatok során Somogyhárságyon, a somogyszili kisvasút építése közben neolitikus település maradványait mentették meg.

A háborús veszteségek pontos megállapítása, illetve a selejtezés még mindig folyamatban volt. Így pl. sikerült megállapítani, hogy az értékes képanyagból 218 db tűnt el, semmisült meg, illetve vált használhatatlanná. A múzeum kényszerű raktárául továbbra is a törvényszék 2. emeleti esküdtszéki termét használta, ahol az anyagot meglehetősen mostoha körülmények között, — földön, ládákban, papírdobozokban, zacskókban, újságpapírba burkolva, sőt egymásra dobálva tárolta.

Súlyos helyzetet teremtett még, hogy a múzeumi helyiségek egy részében, 5 szobában és a folyosón, a megyei könyvtár egy része

foglalta el a helyet, és ez meggátolta a képtár, — különösen a Rippl-Rónai képtár megnyitását.

»Eddig, sajnos, még a város nagy szülöttének Rippl-Rónai Józsefnek műveit sem tudtuk bemutatni, részben hely hiánya, részben anyagiak miatt. Pedig nem közömbös tényező kulturális fejlődésünkhöz egy állandó képtár, amelyben elsősorban hazai művésztünk iskolapéldáival nevelhetnénk a közönség ízlését.« — írta Soós István 1949 elején. Ugyanis a megrokkant egészségű Gönczi Ferenc igazgatói feladatát már nem tudta ellátni, helyette és haláláig, majd 1949 május 26-ig Soós István vezette a múzeumot.

Gönczi Ferenc 1948 november 22-én 88 éves korában halt meg. Országos részvét mellett temették el Kaposváron.

Dr. Takáts Gyula tanár a kaposvári gimnáziumtól áthelyezéssel 1949. május 26-tól, ténylegesen 1949. július 1-vel került a Somogy megyei Múzeum élére. A múzeum 1949—51 között »Somogy megyei Múzeum« néven működött.

Ebben az időben kezdődött meg a szakszerű revíziós munka elvégzése, valamint a múzeum külső és belső tudományos feladatainak újbóli megszilárdítása.

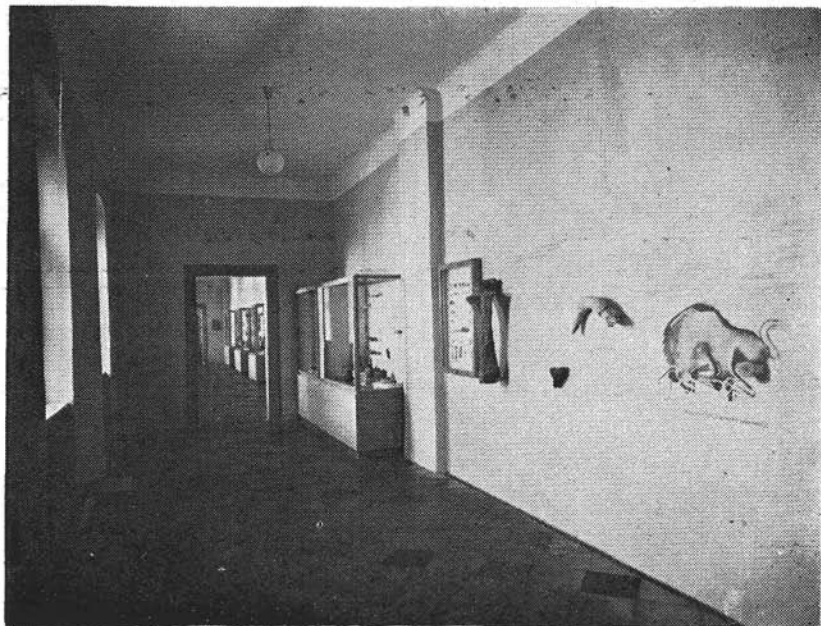
A következőkben eltekintünk a megyei régészeti munka eredményeinek ismertetésétől, mert ez a régészeti szakirodalomban ismert és publikált, (Archeologiai Értesítő, Régészeti Füzetek, Somogyi Múzeum, stb.) csak a szorosabb értelemben vett muzeológiai munkával illetve annak fejlődésével foglalkozunk.*

A Somogy megyei Múzeum államosítása 1949-ben történt meg. Ez a tény a tudományos, és a népszerűsítő munkában, valamint a pénzügyi helyzetben is hamarosan éreztette jótékony hatását.

Az államosítás utáni évek munkája és feladata négy fő kérdés körül csoportosítható:

a) A tudományos múzeumi belső munka megalapozása, illetve megerősítése. E feladat során jutott el a múzeum odáig, hogy 1954-ig az intézménynek három tudományos és egy általános és képre Restaurátor dolgozója volt. E munka érdekében és céljainak megfelelően készült el a szűk alapterületű, de szinte minden technikai részletre gondoló restaurátor műhely, és az önálló, szakosított raktár 1950-ig. A raktár régészeti, néprajzi, természettudományi, képzőművészeti részről, összesen 6 helyiségből állt. E munka során kezdődött meg az irodák és könyvtár szakszerű átrendezése, és ezt egészítette ki az 1954-ben létrehozott minimális alapterületű, de jól felszerelt fotolaboratórium.

*Részletezve: A Somogy megyei múzeumok régészeti adattára (Somogyi Múzeum füzetek)

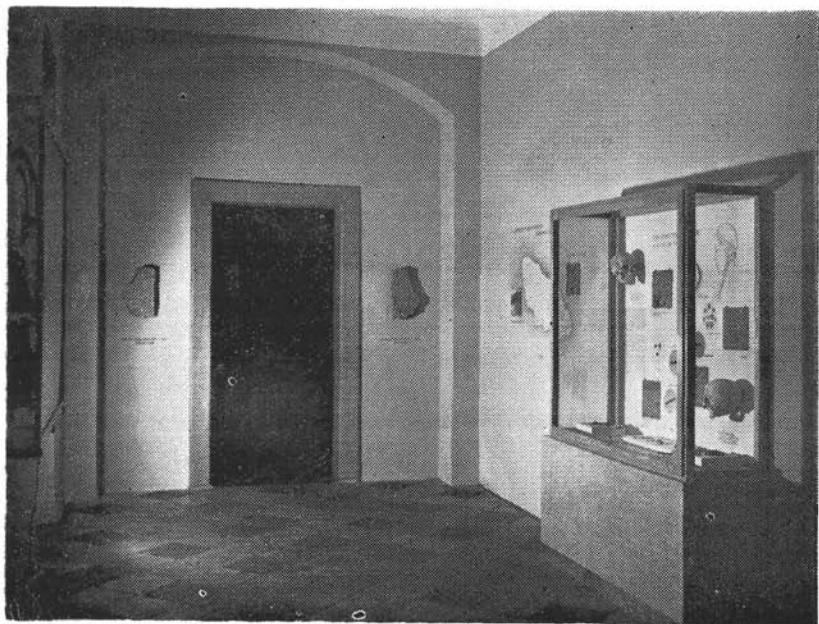

A Rippl-Rónai Múzeum ősrégészeti kiállításának része

b) A mechanikai és tárgyi feltételek után sor kerülhetett a háborús károk és veszteségek pontos felmérésére, a múzeumi és múzeumi könyvtári anyag szétválasztására, a használhatatlan és tönkrement anyagok selejtezésére, egyáltalán a múzeumi tárgyi revízióra. A hosszú hónapokig tartó munka után az anyag rendezetten és szakszerűen kerülhetett a raktárakba. (Ez a revízió volt az alapja és segítője a Művelődésügyi Minisztérium által országosan elrendelt, nálunk 1962-ben megindult anyag-revízióknak.)

c) A külső és belső múzeumi munka megszilárdításának eredményeként nyitotta meg Bernáth Aurél 1951-ben az első, a kor színvonalán álló, komplex és tudományos eredmények alapján készített állandó kiállítást, mely több kisebb-nagyobb kiegészítéssel napjainkban is fennáll. Az állandó kiállítással kapcsolatos ünnepek során kapta a múzeum nevét a város és megye nagy festőjéről, Rippl-Rónai Józseféről.

d) Az állandó múzeumi kiállítás megnyitása után a legfontosabb feladat a múzeum társadalmi bázisának megerősítése volt. A megerősítést a múzeum a már korábban is meglévő időszakos kiállítások további megszervezésével, valamint Múzeumi Baráti Kör létrehozásával érte el. Amíg 1947-ben egy, (Somogy megyei Képzőművészek Tárlata. 1861—1947.) 1948-ban egy, (Somogy megyei

Koraközépkori teremcsarok a Rippl-Rónai Múzeum kiállításában

Képzőművészek Csoportja kiállítása.); 1949-ben kettő, (Vaszary János emlékkiállítás, és Balázs János kiállítása.) addig 1952-ben négy, 1953-ban öt időszaki kiállítás volt, mely a látogatás statisztikájában is jelentős emelkedést mutatott.

2. A tudományos módszerrel dolgozó múzeum. (1951—)

Az 1955-ös évtől a három, illetve négy tudományos dolgozón kívül a Rippl-Rónai Múzeum dolgozóinak száma 10 főre emelkedett. Ennek megfelelően alakult az intézmény tudományos külső-belső munkája is. Ezen évek legfontosabb feladatait a 2. ötéves terv munkaelőirányzatában olvashatjuk:

A néprajzi munka a külterjes állattartás történeti anyagának vizsgálatára, a szőlőművelés kialakulására és fejlődésére irányult a szellemi, a tárgyi néprajz területén pedig a szőlőművelés anyagának gyűjtésére, a présház berendezési tárgyaira, konyha-szerszámok, pásztorkodás, állattenyésztés, pásztorművészet, és viseleti darabok gyűjtésére.

A természettudomány fő feladatának tekintette a megye hal-faunájának gyűjtését és a flóragyűjtemény kibővítését.

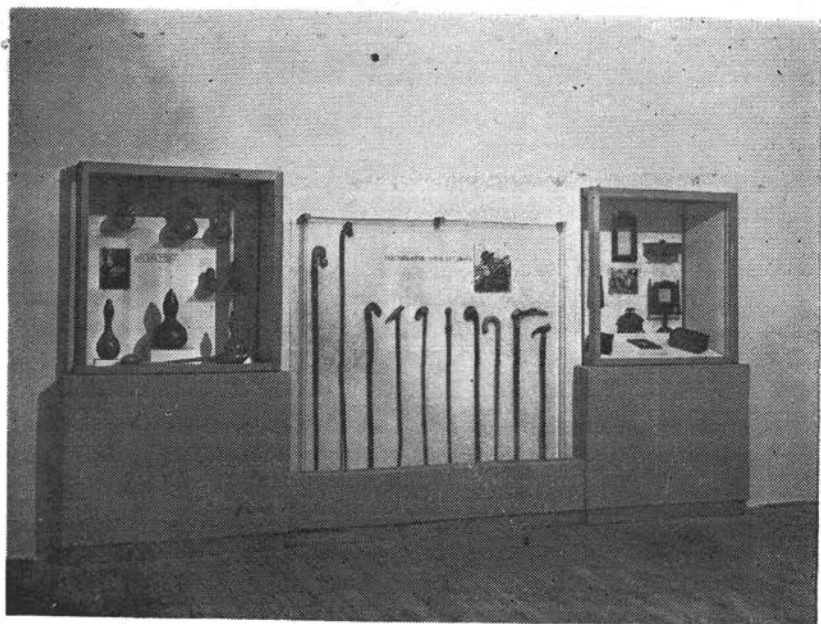
A Rippl-Rónai Múzeum céhes emlékei és legújabbkori kiállítási teremrész

A régészeti munka a Somogy megyei Múzeum Egyesület szakszerűtlen gyűjtemény anyagának kiegészítésére, tudományos igényű ásatások elvégzésére, terepbejárásokra irányult. A régészeti munka elsősorban a lengyeli és a zóki műveltségek elterjedésének kutatását, a somogyjádi vaskori tumulusok feltárásának megkezdését, valamint a népvándorláskor 5. századi problematikájának felderítését szorgalmazta. Ezenkívül műemlékvédelemben a legfontosabb elvégzendő feladatként a somogyvári monostor feltárásának megkezdése és konzerválása volt a Rippl-Rónai Múzeum tervfeladata.

A képzőművészeti munka főleg XIX—XX. századi magyar és külföldi neves mesterek alkotásainak megszerzésére irányult.

Ide kívánczik még, hogy 1949-től a Rippl-Rónai Múzeum képtárában és más kiállítótermekben a következő időszaki kiállításokat rendeztük:

1. Rippl-Rónai gyűjteményes kiállítása.
2. Balázs János gyűjteményes kiállítása.
3. Rippl-Rónai olaj és pasztellképei.
4. Magyar realisták.
5. Nagybányai és Szolnoki Iskola.
6. Képzőművészek Somogy megyei csoportjának kiállítása.
7. Somogyi születésű képzőművészek kiállítása.
8. Szovjet képzőművészeti reprodukciók kiállítása.

Pásztorművészeti tárlók

lítása. 9. Városképek Kaposvárról. 10. Kunffy Lajos gyűjteményes kiállítása. 11. Képzőművészek Somogy megyei Csoportja. 12. Európai festőművészet (Ballo E. másolatai). 13. Festőművészet magyar mesterei I. 14. Festőművészet magyar mesterei II. 15. Rippl-Rónai gyűjteményes kiállítás. 16. Somogyi Művészek Tárlata. 17. Bakos Tibor emlékkiállítás. 18. Rákóczi felkelés Somogyban. 19. Rippl-Rónai gyűjteményes kiállítás. 20. Martyn Ferenc: Kurucz képek. 21. Képzőművészek székesfehérvári csoportja. 22. Rippl-Rónai gyűjteményes kiállítás. 23. Szőnyi István kiállítás. 24. Somogy megyei munkás- és parasztmozgalmi kiállítás. 25. Madárvédelmi kiállítás. 26. Madárvédelem a mezőgazdaságban. 27. Hács—Béndekpusztai; Kaposvár—Cseri, újszerzeményű régészeti leletek kiállítás. 28. Somogyi képzőművészek kiállítás. 29. Rippl-Rónai grafikai és festményei. 30. Palócz népművészet. 31. Kelet-Ázsiai festmények és fametszetek. 32. Rippl-Rónai grafikai. 33. Tornyai János emlékkiállítás. 34. Somogyi Nagyberkek. 35. Kunffy Lajos gyűjteményes kiállítás. 36. Mikus Gyula kiállítás. 37. Somogy megyei Képzőművészek kiállítás. 38. Régi nagy mesterek. 39. Gosztonyi Mária kép- és iparművészeti kiállítás. 40. Somogy megyei fénykép kiállítás. 41. Képzőművészek pécsi csoportjának kiállítás. 42. Képzőművészek győri csoportjának kiállítás. 43. Somogy megyei képzőművészek

A múzeum képtárának részlete

kiállítása. 44. Rippl-Rónai emlékkiállítás. 45. Gadányi Jenő kiállítása. 46. Szántó Piroska kiállítása. 47. Mende Gusztáv kiállítása. 48. XIX. századi osztrák—német mesterek kiállítása. 49. Rippl-Rónai gyűjteményes kiállítás. 50. Egrý József kiállítás. 51. Somogy megyei művészek őszi tárlata. 52. A Rippl-Rónai Múzeum grafikai gyűjteménye. 53. Somogy—Zalai fotókiállítás. 54. Medgyessy Ferenc szobrai, rajzai. 55. Somogy megyei munkásmozgalmi kiállítás. 56. A Rippl-Rónai múzeum grafikai gyűjteménye és Rippl-Rónai emlékkiállítás. 57. Balaton a festészetben I. 58. Balaton a festészetben II. 59. Kaposvári Agyagiparosok kiállítása. 60. Képzőművészek Somogy megyei csoportjának kiállítása. 61. Vietnam nép- és iparművészete. 62. Somogyi képzőművészek kiállítása. 63. Domanovszky Endre kiállítása. 64. Grafikai kiállítás (1850—1950). 65. Munkásélet ábrázolása a képzőművészetben. 66. Martyn Ferenc: Don Qujote. 67. Rippl-Rónai festményei és grafikái. 68. Kínai iparművészeti kiállítás. 69. Balaton a festészetben. III. 70. Képzőművészek Somogy megyei munkacsoportja kiállítása. 71. Nemzetközi fotókiállítás. 72. Csizsár Elek kiállítása. 73. Magyar Mesterek. 74. Vaszary János emlékkiállítás. 75. Rippl-Rónai emlékkiállítás. 76. Vörös Géza emlékkiállítás. 77. Tizenötödik megyei képzőművészeti kiállítás. 78. Újszerzeményi régészeti kiállítás. 79. Balaton a festészetben

IV. 80. Duray Tibor kisplasztikai, üvegfestményei és grafikái. 81. Dely Antal emlékkiállítás. 82. Újszerzeményi, vásárlással szerzett néprajzi tárgyak. 83. Loránt János kiállítása. 84. Rippl-Rónai emlékkiállítás. 85. Somogyi képzőművészek XVI. kiállítása. 86. Csont Ferenc grafikái. 87. A buzsáki 17. századi éremlelet. 88. »Építjük, védjük szép hazánkat« című hadtörténeti, képzőművészeti, kisplasztikai és szoborkiállítás. 89. Újabb szerzeményű képek kiállítása. 90. Honismereti szakköröktől ajándékba kapott tárgyak kiállítása. 91. II. Barátság hídja című fotókiállítás. 92. Mai magyar művészek szobor- és képkiallítása. 93. Az impresszionizmustól napjainkig. 94. Bényi László képkiallítása. 95. A Rippl-Rónai Múzeum új szerzeményei és Rippl-Rónai emlékkiállítás. 96. László Gyula grafikái. 97. Megyei képzőművészeti kiállítás. 98. Aba-Novák Vilmos grafikái. 99. Iparművészeti kiállítás. 100. Fenyő A. Endre kiállítása. 101. Az andocsi rézkori település újabb leletei. 102. Szónyi István emlékkiállítás. 103. Rippl-Rónai József emlékkiállítás. 104. Somogy megyei képzőművészek kiállítása. 105. Nagybányai festők kiállítása. 106. A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium honismereti szakkörének ajándékai a Rippl-Rónai múzeumnak. 107. Déldunántúli képzőművészek kiállítása. 108. Somogy népe a szocializmus útján. 1945—1965. 109. Újszerzeményi régészeti kiállítás. 110. Szász Endre grafikái. 111. Simon Béla kiállítása. 112. A somogyszili IV. századi római temető legszebb leletei. 113. Rippl-Rónai emlékkiállítás. 114. M. Kemény Judit—Martyn Ferenc—Takáts Gyula kiállítása. 115. Somogy megyei Képzőművészek 19. tárlata. 116. Kalevala és Vikár Béla emlékkiállítás. 117. XX. századi magyar mesterek képkiallítása.

Tervezett a múzeum folyamatosan megjelenő évkönyvet is, de ez az időközben bekövetkezett létszámcsökkenés miatt nem valósulhatott meg.

A belső munka sikeresebb elvégzésére a preparáló, illetve restauráló műhely átalakítása, valamint modernizálása, a múzeum technikai felszerelése (oldalkocsis motorkerékpár, fénykép nagyító, vetítő, magnetofon, ventilátor, polcozatok stb.) valamint a raktári dobozolási rend korszerűsítése volt az elvégzendő feladat.

Ebben az időben vetődött fel újra, 1949 után, a múzeum bővítésének 3. emeleti ráépítéssel való megoldása.

A szép tervek fokozatos megvalósulását biztosította személyi nehézségek, létszámcsökkenés és időszakos fokozatos gazdasági-pénzügyi hitelcsökkentés ellenére is a dolgozók sokszor túlfeszített munkája.

Itt kell megjegyeznünk, hogy 1958-ban a múzeum dolgozóinak létszáma 2 főfoglalkozásúra csökkent (igazgató és restaurátor) és különösen a szépen megkezdett régészeti munka, mely ebben az

időben a megyei régészeti adattár és kataszter összeállításán munkálkodott, teljesen megakadt.

Ez a nehéz helyzet 1961-ig odáig mérgesedett, hogy hovatöbb a múzeum belső munkája is majdnem teljesen leállt, mert Soós István restaurátor is nyugdíjba ment.

»A múzeumban megalakult új néprajzi szakkör és a régi múzeumi baráti kör segítségével megkezdjük a szellemi néprajz, így a Somogy megyei népmese, népköltészet, népdal és tánc gyűjtését, magnetofon és film felvétel segítségével.« — próbálta a lehetetlennek tűnő feladatot külső erők bevonásával megoldani a Rippl-Rónai Múzeum egyetlen tudományos dolgozója és igazgatója.

Ugyanakkor azonban vázolta a legszükségesebb tennivalókat is:

»A szakterület decentralizálása és a megyei regionális szervezetek kialakítása megköveteli, hogy a Balatontól a Dráváig húzódó nagy megye gyűjtőterületének középpontjában, Kaposváron újra fölfejlesszék... a Rippl-Rónai Múzeum részlegeit. Így a régészeti, néprajzi, képzőművészeti szakokon kívül szükséges lenne egy irodalomtörténeti részleg megszervezése is.

Ennek megfelelően a személyi fejlesztés elengedhetetlen. Az utolsó négy évben három illetve 4 tudományos státusról egy személyre sorvasztott múzeumhoz szükséges lenne a megelőző státus alapján egy régész azonnali kinevezése, utána egy néprajzos, s akkor magam (ti. Takáts Gyula) kizárólag művészet és irodalomtörténeti kutatással foglalkoznék, s mindkét muzeológiai szakot el tudnám látni. Természetesen szükséges lenne a meglévő műhelyek és laboratórium kihasználására egy restaurátor és egy állandó adminisztrátor alkalmazása is. Az ilyen fejlesztés elmaradása esetén ekkora területen egy személy aligha oldhatja meg egy megyei tájmúzeum feladatait.«

A Rippl-Rónai múzeum állománya 1961-ben 1 fő régésszel, 1962-ben 1 fő restaurátorral gyarapodott, és így újra megindulhattott a régészeti gyűjtő és ásató munka is.

A szűk raktári elhelyezés nem tette lehetővé a gyűjteményanyag regionális fejlesztését, pedig közben a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum 1961 november 30-án a megyei múzeum szervezet élére és megyei tanácsi irányítás alá került, »Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága — Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár« címmel.

A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága intézményei a következők: Beszédes József Vízgazdálkodási Múzeum, Siófok; József Attila Emlékmúzeum Balatonszárszó; Postamúzeum, Balatonszemes; Zichy Mihály Emlékmúzeum, Zala; Berzsényi Dániel Emlékmúzeum, Nikla; és Kunffy Lajos Képtár, Somogytúr.

A múzeum előtti tér a régi Rippl-Rónai emlékszoborral 1949-ben

A megnövekedett gondok és a megnagyobbodott feladatok még súlyosabb felelősséget adtak a múzeumnak: irányítani és egybefogni a megyei múzeumi szervezet tudományos és népszerűsítő munkáját, valamint elvégezni a tájmúzeum valamennyi külső és belső szakfeladatát.

Ehhez azonban komoly és jelentős segítségre és támogatásra van szükség:

»A tanács és pártszervezet segítségével... biztosítani kell a múzeum emeletráépítéséhez a szükséges anyagi fedezetet. A múzeum zavartalan működéséhez nélkülözhetetlen a meglévő újkori történész-muzeológus státus biztosítása, valamint egy egész és egy felidős adminisztrátor státus megszervezése...

A legfontosabb pedig... a Rippl-Rónai Múzeum raktárainak, az állandó képtárnak, valamint az állandó kiállítás kérdésének megoldása...

A Rippl-Rónai Múzeum raktára olyan zsúfolt, hogy oda egyetlen nagyobb tárgyat elhelyezni már nem lehet. Így is értékes köanyagunk a földszinten egymásra tárolva egyetlen 3.5x3.5 m-es helyiségben van, másik része kiállítási formában az idő pusztításának van kitéve a múzeum előtt. Néprajzi nagyobb tárgyaink egy része már a megyei garázs padlásán, méltatlan körülmények között

tárol. Ami pedig raktárainkat illeti, annyira zsúfoltak, hogy azok állandóan tűzrendészeti kifogás tárgyai.

Múzeumunk kiállítási kérdései is hiányok pótlására hívják fel figyelmünket. 1957 óta húzódik az állandó Rippl-Rónai Képtár ügye, holott erre diszközgyűlési határozat is van. Hiányzik a megyei munkásmozgalmi kiállítás helyisége is. Tárloi, vitrinjei ideiglenesen a Megyei Tanács épületének egyik, földszinti szobájában vannak összezsúfolva.

Az emeletráépítési terv szerint a földszinten lenne egy preparáló és anyagfertőtlenítő műhely, valamint a nehéz tárgyak raktára és a kótár a portával. A II. emeleten lennének a kiállítások, benne a Magyar Nemzeti Galéria által is támogatott állandó Rippl-Rónai Képtár. A megye és a város hírének nemcsak itthon, de külföld felé is, és idegenforgalmunknak is egyaránt jó használatot tennénk az állandó képtár létrehozásával... Ugyancsak itt nyerne elhelyezést a Munkásmozgalmi Kiállítás, mint a várostörténeti rész kibővítése és folytatása.

A III. emeleten lennének a raktárak, irodák, modernizált restaurátor-műhely, fotólaboratórium és szakkönyvtár. A téli nagyobb látogatottság miatt az épületet gőzfűtéssel kellene ellátni.

Távlati terv szerint a múzeum előtti téren arboretum és kisebb szabadtéri múzeum létesülne, és az egész térnek olyan izléses vaskerítéssel való lezárása történné meg, mint arra példát a Magyar Nemzeti Múzeum környezetének kialakítása ad.

A megyei múzeumi szervezet alá tartozó emlékmúzeumokban és kiállító helyiségekben tudományos kutató nem dolgozik... e vidéki múzeumok kiállítása, illetve a kiállítások újrendezése biztosítottnak látszik...» — foglalta össze a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága problémáit az intézmény vezetője, Talkáts Gyula.

A fentebb elmondottakból 1963-ban az állandó adminisztrátori státus, 1964-ben a néprajzos státus betöltése megvalósult. A többi probléma és feladat napjaink problémája még. Közös gondunk és célunk, hogy ezeket megoldjuk. A megkezdett úton komplex módszerrel úgy kell előbbre lépniünk, ahogyan azt a magyar és európai egyetemes muzeológia fejlődése megkívánja.

STATISZTIKA

1927: Az összegyűjtemény több mint 8000 darab volt.			
1929: Az összegyűjteményből 3916 db. volt leltározva.			
1933: Az összegyűjteményből 5045 db. volt leltározva.			
1934: Leltározott: 8962 db. 4 havi látogatás: 1430.			
1936:	Évi leltározás gyarapodás:	416 db	Évi látogatás: 1 244
1937:	" " "	797 db	—
1938:	" " "	188 db	910
1939:	" " "	177 db	825
1940:	Évi össz. lelt. anyag:	11 258 db	1 171
1941:	" " "	11 456 db	1 008
1942:	" " "	— db	975
1943:	" " "	11 778 db	—
1946: Az összegyűjtemény több mint 12 000 darab volt.			
1947—1951-ben a gyűjtemény anyag a háborús veszteség leszámításával csökkent.			
1951:	Leltározott összegyűjtemény	8 248 db	Évi látogatás: 4 071
1952:	" " "	8 298 db	17 066
1953:	" " "	8 620 db	25 777
1954:	" " "	10 803 db	19 235
1955:	" " "	11 570 db	11 038
1956:	" " "	12 015 db	11 479
1957:	" " "	12 281 db	14 695
1958: A múzeumi könyvtár különválasztása, a selejtezés és a természet-tudományi anyag átadása után:			
1958: Összegyűjteményi anyag leltározva:			
		6 924 db	Évi látogatás: 14 287
1959:	" " "	8 157 db	21 207
1960:	" " "	9 665 db	21 620
1961:	" " "	10 286 db	23 455
1962:	" " "	10 905 db	16 682
1963:	" " "	12 049 db	19 160
1964:	" " "	18 397 db	19 046
A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága intézményeinek látogatói:			
1962:	42 079		
1963:	44 369		
1964:	46 501		
Restaurált darabok száma:			
1950:	—		
1955:	7 481		
1964:	10 397		
Fotóleltár:			
1950:	98		
1955:	1 654		
1964:	4 849		
Adattár:			
1950:	—		
1955:	2 705		
1964:	10 674		
Könyvtár:			
1950:	—		
1955:	1 925		
1964:	5 634		

BIBLIOGRAFIA

A dolgozathoz felhasznált legfontosabb bibliográfiát az alábbiakban adjuk közre:

Békefi Remig: a Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. 1907.

Csorba István: Somogy vármegye ismertetése. 1857.

Baksay S.: Somogy megye. Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képen.

Pécb Béla: A lecsapoló és vízhasználati társulatok. 1902.

Kogutowich Károly dr.: Dunántúl és Kisalföld írásban és képen. Budapest, 1930.

Bereck Sándor: Kaposvár r.t. város története és fejlődése. Budapest, 1925. és Kaposvár 1918.

Németh Béla: Szigetvár ismertetése.

Csánki Dezső: Somogy vármegye. A Magyarország Vármegyéi és Városai sorozatban.

Varga Károly: A délkeleti Zselic. Kaposvár 1941.

Kákosy Árpád Elek: Emlékkönyv a 800 éves Karád jubileumára. Kaposvár 1934.

Németh Béla: Szigetvár története. Budapest—Pécs, 1903.

Szilágyi János: Vármegyei mindentudó. Könyvkalauz Somogy vármegyéről. Kaposvár, 1926.

Somogy megye Trianon után. Szerkesztette Dömjén Miklós. Budapest.

Szeghalmi Gyula: Dunántúli vármegyék. Magyar városok monográfiái. Budapest, 1939.

Margittai Richard: Balatonzamárdi község és üdülotelep vázlatos ismertetése. Budapest—Balatonzamárdi, 1942.

Szaplóczay Manó: A somogyi Balatonpart községei. Kaposvár, 1896.

Horváth József: Balatonlelle története. Veszprém, 1943.

Burics László: Nagyatád nagyközség múltja és jelene. Nagyatád, 1933.

Tóth Ferenc: Csurgó és környéke. (Járási monografia) Csurgó, 1928.

Reichard Géza: Fonyód—Alsó-Bélatelep nyaralóhely ismertetése és tájékoztató a fürdőegyleti tagok részére. Fonyód—Bélatelepi Egyesület, 1935.

Hoss József: A kaposvári plébánia története. Veszprém, 1948.

Jankovich Tihamér: Somogyszob. Veszprém, 1936.

Thúry Zsigmond: Kaposvári kalauz. Kaposvár, 1928.

Berger József: Kaposvár 40 év óta. Kaposvár, 1877.

Fekete Gyula: Az 50 év előtti Kaposvár és fellendülésének korszaka. Kaposvár, 1929.

Dr. Szőnyi Ottó: A kőröshegyi középkori templom. Budapest, 1924.

A Műemlékek Országos Bizottsága füzetek.

ifj. gróf Széchenyi Imre: Somogy. Budapest, 1892.

Sipos György: Somogy vármegye kislexikonja. Kaposvár, 1937.

Kanyar József: Somogy megye levéltára. Kaposvár, 1962.

Móricz Béla—Reöthy Ferenc: Balatonföldvár. Siófok, 1959. (Somogyi Séták).

Móricz Béla: Fonyód és környéke. 2. átdolgozott kiadás. Kaposvár, 1962. (Somogyi Séták.)

Szentirmay Tibor: Szigetvár nagyközség település története. Szigetvár, 1935.

- Farkas Gyula: A Szigetvári Olvasó Egylet 50 éves története. Szigetvár, 1920.
- Sziebenliszt Béla: Séta Szigetvár körül. Szigetvár, 1924.
- Hal Pál—Hauptman Pál: Szigetvári kalauz. Szigetvár, 1925.
- Hal Pál: Szigetvár 1688 és 1689-ben. (Szigetvár török uralom alól való felszabadulásának 250-dik évfordulója alkalmából kiadta gróf Andrassy Mihály. Szigetvár, 1939.)
- Leporello 9 képpel. Szigetvárnak a töröktől való visszafoglalás 250. évfordulójára. Szigetvár, 1939.
- Kováts Valéria: A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum története. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1963.
- Szigetvár városképi és műemléki vizsgálata. 1952.
- Molnár J.: Szigetvár török műemlékei. 1958.
- Molnár J.: Szigetvár—Pécs. 1958.
- Kocztur Eva: Somogy megye Régészeti Katasztere. (Régészeti füzetek című sorozatban.) Budapest, 1965.
- Draveczky—Sági—Takáts: A Somogy megyei múzeumok régészeti adattára. (Somogyi Múzeum című sorozatban.) Kaposvár, 1964.
- Zádor Mihály: Kaposvár, Budapest, 1964. Műszaki Kiadó.
- A Somogyvármegyei Régészeti és Történelmi Társulat Évkönyve 1879—1881. Szerkesztette: Melhard Gyula Kaposvár, 1882.
- A Somogymegyei Múzeum Egyesület 25 éves története. Összeállította Göncki Ferenc. Kaposvár, 1935.
- Móra Ferenc: Ezek az évek Genius. Budapest, 1935.
- Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban. Budapest, 1886.
- Kuzsinszky Bálint: A Balaton környékének régészeti emlékei. Budapest, 1920.
- Radnóti Aladár—Gerő László: A Balaton régészeti és történeti emlékei. Budapest, 1952.
- Banner János: Die Peceler Kultur. Arch. Hung. Budapest, 1955.
- Hunyadi Ilona: Kelták a Kárpátmedencében. (A Régészeti Füzetekben.)
- Csalogh József: Neolit stone-age and early bronze-age oil lamps Form the Carpatien Basin. Folia Ethnografia. 1949.
- Tompa Ferenc: Die Bandkeramik in Ungarn. Arc. Hung.
- Banner János: Újabb adatok a badeni kultúra ismeretéhez. Dunántúli Szemle, 1941.
- Archeologiai Értesítő.
- Archeologiai Közlemények.
- Folia Archeologia.
- Archeologia Hungarica.
- A Csurgói Főgimnázium Értesítői.
- A Kaposvári Főgimnázium Értesítői.
- Rómer Flóris Jegyzetei.
- Rómer Flóris: Compte Randu. 1878.
- Rómer Flóris: Műrégészeti Kalauz.
- Dr. Oroszlán Zoltán egyetemi tanár egyetemi előadásai. 1956—1960.
- Szigetvári polgári iskolák Értesítői.
- Somogy c. lap.
- Somogyi Hírlap c. lap.
- Somogy megyei Hírlap c. lap.
- Délsomogy c. lap.
- Új Délsomogy c. lap.
- Somogyi Újság c. lap.
- Délvidék c. lap.
- Szigetvári Hírlap c. lap.

Somogy megye Hivatalos Lapja.

Somogyi Hírek c. lap.

Somogy megyei közgyűlések jegyzőkönyvei.

Új Somogy c. lap.

Somogyi Néplap c. lap.

A Pesti Napló, Pesti Hírlap, a Budapesti Hírlap és a Kis Újság megfelelő számai.

A Kaposvári Állami Levéltár X. 52. és 53-as fondja.

A Somogy megyei Régészeti és Történelmi Társulat, a Somogy megyei Múzeum Egyesület, a Rippl-Rónai Múzeum és a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága irattári anyaga.

DIE GESCHICHTE DER MUSEOLOGISCHEN FORSCHUNG VON KOMITAT SOMOGY

Die Entwicklung der museologischen Arbeit begann in unserem Komitat Somogy, wie im allgemeinen in den ländlichen Teilen Ungarns in der Mitte des vergangenen Jahrhunderts. Zu Beginn befassten sich bloss die geschichtlichen Kabinette der Mittelschulen mit Sammeln. So besass das Reformierte Obergymnasium in Csurgó von 1863 an, das Staatliche Obergymnasium in Kaposvár von 1874 an eine Sammlung. Als erster systematisierte, inventarisierte und hielt in fachgemässer Evidenz die Csurgóer Sammlung der auch aus der ungarischen Literatur wohlbekannte Ferenc Kalocsay. Die Sammlung zählte vor dem II. Weltkrieg mehr als 8000 Stücke, ist jedoch zufolge der Kriegsergebnisse spurlos verschwunden.

Ausser beiden Ortschaften gehörte bis zum Jahre 1950 verwaltungsrechtlich dem Komitate Somogy noch die Gemeinde Szigetvár an. Der nach Miklós Zrínyi benannte Museumverein in Szigetvár wurde im Jahre 1917 gegründet. Er befasste sich in erster Linie mit Sammeln und Ausstellen jener Dokumente, welche sich mit dem Zeitabschnitt des aus der Geschichte des XVI. Jahrhunderts bekannten Feldherrn Miklós Zrínyi, des tapferen Verteidigers der Festung Szigetvár beschäftigten. In diesem Verein betätigten sich Béla Szielenisz und Béla Salamon in hervorragender Weise. Ihre erste Ausstellung wurde im Jahre 1930 eröffnet. Im Jahre 1939, an der 250-sten Jahreswende der Befreiung der Festung Szigetvár von der Türkenherrschaft wurde eine Reihe von Festlichkeiten abgehalten. Die Sammlung des Vereines wurde im Jahre 1949 als Nationalsammlung bezeichnet. In Szigetvár, in der Festung wurde die erste fachgemässe Ausstellung im Jahre 1952 eröffnet.

In Bezug auf das Komitat Somogy ist noch das Kálmán Darnay-Museum in Sümeg von Bedeutung. Unter Mitwirken der Familie Darnay gelangten zwischen 1887—1914 beiläufig 3000 Stück dem Komitat Somogy entstammende archäologische und ethnographische Gegenstände nach Sümeg.

Vorgänger der mittelpunktlichen archäologischen Forschung waren die Sammelreise des Forschers Flóris Römer und die im Jahre 1872 erschienenen Presseaufrufe. Die museologische Arbeit organisierte und leitete der im Jahre 1877 entstandene Archäologischer und Historischer Verein des Komitates Somogy. Es wurden hauptsächlich archäologisches Sammeln und kleinere Ausgrabungen durchgeführt. Die erste Ausstellung kleineren Umfangs wurde im Jahre 1880 veranstaltet. Eine hervorragende Betätigung des Vereines war das Forschen nach der Grabstätte unseres, das Land erobernden Fürsten Árpád im Komitat Somogy. Bis zu seiner im Jahre 1894 erfolgten Auflösung des Vereines besass er eine aus 1359 Stücken bestehende Sammlung. Im Somogyer Archäologischen und Historischen Verein führten die aus der ungarischen archäologischen Literatur bekannten Gyula Melhard und Bertalan Kolbach, beide amateur-archäologische Gelehrten eine bedeutungsvolle Tätigkeit aus.

Der berechtigte Nachfolger des Somogyer Archäologischen und Historischen Vereines wurde der im Jahre 1907 entstandene Museumverein des Komitates Somogy. Teilweise wurde die unterbrochene Arbeit des früheren Vereines fortgesetzt, teils aber begann das ethnographische, lokalhistorische Sammeln und Forschen. Z. B. das organisierte ethnographische Sammeln begannen im Jahre 1914 Imre Botár Oberlehrer und der bekannte ethnographische Forscher Ferenc

Gönczi. Letzterer als leitender Direktor des Somogyer Museum-Vereines durchführte und leitete von 1915 an die museologische Arbeit im Komitat bis zu seinem im Jahre 1948 erfolgten Tode.

Der Verein sammelte bis 1934 eine aus nahezu 9000 Stücken bestehende Sammlung. Die erste beständige Ausstellung wurde mit planmässigerem Sammeln und Evidenzhaltung vorbereitet. Bis 1929 wurden 6 kleinere Ausgrabungen durchgeführt und in 54 Gemeinden wurde gesammelt. Die erste selbständige Ausstellung wurde im Jahre 1934 am II. Stock des Komitatshauses eröffnet. Die Besucher konnten Gegenstände und Dokumente der Urgeschichte, der Archäologie, der Ethnographie, der bildender Künste, der Literaturgeschichte und der Kunstdenkmäler besichtigen. Bis zum zweiten Weltkrieg schwankte die jährliche Besucherzahl der beständigen Ausstellung zwischen 1000—1200. Bis 1945 wurden im Komitat 12 Ausgrabungen grösserer-kleinerer Bedeutung durchgeführt (Ságvár, Tricciana), Somogyacsa, Kapospula, Nagyberki—Szalacska u. s. w. Die Sammlung überschritt die Bibliothek eingerechnet die Anzahl von 12 000 Stücken.

Im Jahre 1947 wurde das Museum nach Grafen István Széchenyi benannt. 1949 wurde es verstaatlicht. Zwischen 1949—1951 wirkte es unter dem Namen: Museum des Somogyer Komitates. Im Jahre 1951 erhielt es den Namen Rippl-Rónai Museum. Die Sammlung enthält in bedeutender Anzahl Gemälde des im ganz Europa bekannten Malers Rippl-Rónai.

Nach Feststellung der Kriegsschäden und nach Abtrennung der Bibliothek begann die komplexe Forschungs- und Sammelarbeit mit der im Jahre 1951 eröffneten beständigen Ausstellung. Diese stellte den Besuchern die Resultate der bisher durchgeführten Forschungen bezüglich der Archäologie, der Volkskunde, der Bildenden Künste, der Naturwissenschaften und der Kunstdenkmäler dar. Bis 1955 arbeitete das Rippl-Rónai Museum mit 4 wissenschaftlichen Mitarbeitern und 6 Hilfskräften. Die Sammlung überschritt ohne der Bibliothek die Anzahl von 11 000 Stücken.

Das Rippl-Rónai Museum gelangte im Jahre 1961 in Verwaltung des Komitatsrates. Im demselben Jahre wurde die Direktion der Museen des Komitates Somogy mit dem Mittelpunkte Rippl-Rónai Museum gegründet. Die Direktion arbeitet von 1965 an mit 3 wissenschaftlichen Mitarbeitern, 11 beständigen und 5 zeitweiligen Hilfskräften. 6 kleinere Institutionen gehören dazu. In diesen allen übertritt die jährliche Anzahl der Besucher etwa die Zahl von 45 000.

(Über die Institutionen der Direktion der Museen des Komitates Somogy berichtet ausführlich das II. u. IV. Heft des Somogyi Museum) Die Gesamtzahl der Sammlungen der Direktion der Museen des Komitates Somogy betrug am 31. Dezember des Jahres 1964 18 399 Stücke.

HISTORY OF MUSEOLOGICAL RESEARCH OF THE COUNTY SOMOGY

As it was in general use in Hungary in the country, in our county too the work of museology began in the middle of last century. First the historical collections of grammar-school were employed in collecting. So the reformed grammar-school of Csurgó had a collection since 1863 and the grammar-school of Kaposvár since 1874. First it was Francis Kalocsay well-known from the Hungarian archeological literature who systematized, inventorized and kept in evidency the collection of Csurgó. The collection counted more than 8000 pieces before the world-war II and has been lost during the warlikes. Moreover in the county Szigetvár also belonged administratively to Somogy till 1950. The museum society »Nicholas Zrinyi« of Szigetvár was founded in 1917. This society was mainly employed in researching and exhibiting documents relating to the period of Nicholas Zrinyi. Zrinyi the great commander was the heroic defender of the fortress Szigetvár. In the Society Béla Sziebenliszt and Béla Salamon were doing outstanding work. The first exhibition was opened in 1930. The year 1939 was the 250 th centenary of the liberation of fortress Szigetvár from the Turkish domination. On this occasion many feasts were celebrated. The collection of the Society was declared as a public collection in 1949. The first expert exhibition was opened in the fortress of Szigetvár in 1952.

In connection with the county Somogy the museum »Coloman Darnay« of Sümeg is significant, too. By means of the family Darnay almost 3000 pieces of archeological and ethnographical objects got from the county Somogy to Sümeg between 1887 and 1918. The central archeological research of the county Somogy was preceded both by the research work of Floris Rómer and through the medium of the press in 1872. The work of the museum was organized and directed by the archeological and historical Society constituted in 1877. They were mainly doing archeological collection and smaller excavations. They arranged their first select exhibition in 1880. One of their outstanding works was researching the tomb of Árpád the Hungarian conqueror in the county Somogy. The Society terminated in 1894 and had a collection of 1359 pieces. The erudite amateur archeologist well-known from the Hungarian archeological literature Julius Melhard and Bartholomew Kolbach were doing significant work. The museum Society of the county Somogy became the legal Successor of the archeological and historical Society of Somogy. It partly continued the interrupted work of the Society partly began collecting and researching objects of ethnography, of art history, of local history and ancient monuments. E. g. Emeric Botár and the well-known ethnographer Francis Gönczi began the systematic collection of ethnography. Francis Gönczi as the managing director of the museum Society of the county Somogy was doing and directing expertly the museum work of the county Somogy till his death in 1948. The Society collected about 9000 objects till 1934. They prepared the first steady exhibition with collecting and registering objects according to plan. They organized 6 smaller excavations and collected in 54 villages. They exhibited the public their collected prehistorical, archeological, ethnographical objects, the objects of fine art, of literature, of monuments. The number of visitors was every year between 1000 and 1200. There were 12 excavations of greater or smaller signification till 1945. (Ságvár, Tricciana, Somogyacska, Kapospula, Nagyberki, Szalacska, etc.) The collection together with the library had more

than 12 000 pieces. In 1947 the museum was given the name »count Széchenyi«. It was brought under government management in 1949. Between 1949 and 1951 it was named counti-museum of Somogy (Somogy megyei múzeum). In 1951 it was given the name »Rippl-Rónai« museum. Rippl-Rónai was a painter well-known all over Europe. Joseph Rippl-Rónai has a lot of pictures in the collection of the museum. After the war-damages had been established and the library had been separated, the komplex research and collective work could organize a permanent exhibition in 1951. The museum exhibited the results of archeological, ethnographical research work and demonstrated the objects of fine arts, of natural science and monument objects. The »Rippl-Rónai« museum was working by help of 4 scientific co-workers and 6 assistants till 1955. Its collection exceeded the number of 11 000 pieces without the library. Since 1961 the »Rippl-Rónai« museum was managed by the county council. In the same time the management of the museums of Somogy was instituted with the centre of »Rippl-Rónai« muzeum. Since 1965 the management has been working by the help of 3 scientific co-workers, 12 constant and 5 casual assistants. 6 smaller institutes belong to it. In our 7 institutes the visitors are more than 45 000 in number every year. The 2 nd and 4 th fascicules of the museum »Somogy« relate in detail about the institutes of the management of the counti-museums. The total collection of the counti-museums of Somogy counted 18 397 pieces 31 st december, 1964.

UNSERE MUSEEN IN KOMITAT SOMOGY

Komitat Somogy ist zwischen dem Plattensee und der Drau ein sehr wechselvolles, schönes Hügelland. Sein Ufer am Plattensee ist eine 70 Km lange natürliche Reihe von Sandstränden. Es ist gleichfalls reich an historischen Werten, Naturschätzen und Schönheit.

Auf diesem Gebiet bestehen 7 Museen: das Beszédes József Wasserwirtschaftliche Museum zu Siófok, das József Attila Gedenkmuseum zu Balatonszárszó, das Postmuseum zu Balatonszemes, das Zichy Mihály Gedenkmuseum zu Zala, das Berzsényi Dániel Gedenkmuseum zu Nikla, die Kunffy Lajos Galerie zu Somogytur und in dem Komitatssitz Kaposvár das Rippl-Rónai Museum.

Unser Ziel ist mit diesem Werk die unser Komitat aufsuchenden ausländischen und inländischen Gäste und Touristen auf alle unsere Ausstellungen aufmerksam zu machen.

»Rippl-Rónai Museum«, zu Kaposvár.

Seit 1877 funktioniert ein Museum im Komitat Somogy. Von 1951 an wird das Museum nach dem in ganz Europa berühmten Maler von Kaposvár »Rippl-Rónai Museum« genannt.

Das Komitat Somogy ist von der mittleren Steinzeit (Mezolithikum) an bewohnt. Es hatte bedeutsame Ansiedlungen in der jüngeren Steinzeit (Neolithikum), in der Kupferzeit und auch während der Bronzezeit. Zur Zeit der Kelten war die Szalacska Puszta in unserem Komitat ein Stammsitz. Aus dem 4-ten Jahrhundert nach unserer Zeitberechnung kennen wir eine bedeutsame Ansiedlung und ein Gräberfeld zu Ságvár, welche das Befundmaterial der Römer in sich enthalten. Von der Völkern der Völkerwanderung haben wir wertvolle Funden über das Leben der Ostgoten und Awaren. Wir kennen von Fiad—Kér Puszta einen Friedhof von grösserem Umfange, der aus der Zeit der ungarischen Staatsgründung (XI. Jahrhundert nach unserer Zeitberechnung) stammt. Im Mittelpunkt des stadhistorischen Ausstellung bringen wir die Geschichte der Kaposvárer Festung zur Schau. Seine wertvollsten Funde stammen aus der Türkenzeit her.

Die Ausstellung »Fischfang in der Drau« veranschaulicht mit Gerätmaterial und Zeichnungen den einst blühenden völkischen Fischfang in der Drau, von dem wir heute nur noch Spuren finden.

Das völkische Erinnerungsmaterial des Hirtenlebens in dem inneren Somogy (Zselicség), der Schwein- und Schafzucht finden wir in der Ausstellung »Hirtenleben zu Somogy«. Die Hirtenkunst und die im ganzen Lande bekannte Schnitzler-Volkskunst fasst die Ausstellung »Die Kunst der Hirten in Somogy« zusammen.

Das einzige Schutzgebiet des Komitats ist der Baláta-See, wir können seine Pflanzen- und Tierwelt in der modernsten Ausstellungsform anschauen.

Die Bildergalerie des Museums veranstaltet jährlich 6—8 periodische Ausstellungen aus den Gestaltungen der grossen ungarischen und ausländischen Meister des 19. und 20. Jahrhunderts und den Werken der lebenden Künstler.

»Beszédes József Wasserwirtschaftliches Museum«, zu Siófok

Am Ufer des Sió-Kanals ist das erste Wasserwirtschafts-Museum unserer Heimat zu finden. Seinen Namen erhielt es von Josef Beszédes (1776—1852), dem bedeutsamen Kulturingenieur des Reformzeitalters.

Die Ausstellung macht uns mit dem Wesen und der Thematik der wasserwirtschaftlichen Aufgaben, mit den Arbeitsgeräten der Wasseregulierung bekannt. Wir bekommen ein Bild über die Entwicklung der Wasserregulierung in Ungarn, über ihre eigentümlichen hydrographischen, beziehungsweise wasserwirtschaftlichen Gegebenheiten. Wir können die Probleme der Entstehung und Modernisierung der Flusswege, der Häfen ebenso, wie die Entwicklung der Schifffahrt am Plattensee, kennen lernen und können uns mit dem Leben der Fischer am Plattensee, mit den Fischergeräten bekannt machen.

In einem separaten Raum finden wir das Leben des Plattensees von morgen und die bedeutsame historische Vergangenheit von Siófok und seiner Umgebung.

Das Postmuseum zu Balatonszemes

Der systematische und organisierte Postdienst begann in Ungarn in der Mitte des XVIII-ten Jahrhunderts. Aufgrund der schriftlichen Daten wissen wir, dass ein Postdienst in Balatonszemes seit 1789 existierte. Im XVIII-ten und XIX-ten Jahrhundert bestand die Post aus einem Pferderelais (»Station«), Kanzleigebäude, Gasthof, Wagenschuppen und Stall.

Im Gebäude veranstaltet das Budapester Postmuseum jedes Jahr eine Ausstellung aus dem Kreise der Postgeschichte Ungarns, aus der Benachrichtigungsgeschichte und Briefmarkengeschichte mit einer Ausstellung von zeitgemässen Dokumenten und Gebrauchsgegenständen. Es ist beim Fremdenverkehr besonders für die Filatelisten interessant, die während der periodischen Ausstellung funktionierende Gelegenheitspostamt und gelegentliche Stempelung.

»Zichy Mihály Gedenkmuseum« zu Zala

Im Dorf Zala ist das Schloss der Familie Zichy, das im XVIII. Jahrhundert erbaut wurde und in dem Michael Zichy nach seiner Rückkehr aus Paris bis zu seiner Rückfahrt in den Zarenhof arbeitete.

In unserer Ausstellung können wir mit einigen berühmten Werken Zichy's aus dem Bereich der bildenden Kunst bekannt werden, mit vielen seinen Zeichnungen, mit zahlreichen Reproduktionen seiner Illustrationen. Eine besondere Merkwürdigkeit der Ausstellung bietet die in ihrer Eigenschaft unvergleichliche Sammlung aus Mittel- und Innerasien.

»Kunffy Lajos Galerie« zu Somogytur

Die Ausstellung ist in dem Atelier zu finden, welches neben dem im Jahre 1750 gebauten »Bosnyák—Kurie« befindlich ist, und nach dem Plan von Lajos Kunffy (1869—1962) gefertigt war.

Der Künstler stellt die repräsentativen Stücke seiner weltbekannteren Gemälde, Stilleben, die schönsten Genrebilder, Portraits, die frischen Momentaufnahmen der Somogyer, Somogyturer, Hügelandschaft dar.

»Berzsenyi Dániel Gedenkmuseum« zu Nikla

Seinen Namen erhielt es von dem Dichter Daniel Berzsenyi (1776—1836), der zwischen den Jahren 1808 und 1836 in der Kurie wohnte. Das Gedenkmuseum stellt das Lebenwerk Daniel Berzsenyi's, des ungarischen Horáz's in einem kulturgeschichtlichen und gesellschaftshistorischen Rahmen.

In der Ausstellung finden wir gleichzeitige Stiche von Berufsgenossen und zeitgenössischen Politikern, Dokumente, Berzsenyi-Ausgaben und sämtliche Handschriften des Dichters.

»József Attila gedenkmuseum« zu Balatonszárszó

Seinem Namen erhielt es von einem der grössten Dichter der ungarischen Lyrik, József Attila (1905—1937). Hier verbrachte er seine letzten Jahre vom 4-ten November bis zum 3-ten Dezember des Jahres 1937.

Die zwei ersten Räume erchiessen uns den Abriss seines Lebens, seiner Kunst. Wir lernen sein Elend, seine breite literarische Bildung, die er sich in Wien, in Paris und in der Arbeiterbewegung erwarb, seine Persönlichkeit kennen. In dem dritten Raum finden wir die Andenken der letzten Monate seines Lebens.

INFORMATIVE DATEN ZUR FAHRT AN UNSERE MUSEEN

Kaposvár:

Ab Budapest	cca 200 Km	(Zug, Auto, Autobus)
„ Siófok	„ 100 Km	(„ „ „)
„ Fonyód	„ 55 Km	(„ „ „)
„ Balatonlelle	„ 50 Km	(Auto, Autobus)

Siófok:

Ab Budapest	cca 115 Km	(Zug, Auto, Autobus)
„ Kaposvár	„ 100 Km	(„ „ „)
„ Fonyód	„ 40 Km	(„ „ „)
„ B.-szentgyörgy	„ 65 Km	(„ „ „)

Balatonszárszó:

Ab Budapest	cca 135 Km	(Zug, Auto, Autobus)
„ Siófok	„ 20 Km	(„ „ „)
„ Fonyód	„ 22 Km	(„ „ „)
„ B.-szentgyörgy	„ 45 Km	(„ „ „)

Balatonszemes:

Ab Budapest	cca 140 Km	(Zug, Auto, Autobus)
„ Siófok	„ 25 Km	(„ „ „)
„ Fonyód	„ 17 Km	(„ „ „)
„ B.-szentgyörgy	„ 40 Km	(„ „ „)

Nikla:

Ab Balatonboglár	cca 38 Km	(Autobus)
„ B.-keresztúr	„ 60 Km	(Auto)

Zala:

Ab Kaposvár	cca 75 km	(Bis Tab Zug, von dort Auto, Autobus)
„ Siófok	„ 30 Km	(Bis Tab Zug, von dort Auto, Autobus)
„ Balatonboglár	„ 40 Km	(Auto, Autobus)

Somogytúr:

Ab Kaposvár	cca 40 Km	(Auto, Autobus)
„ Balatonlelle	„ 15 Km	(Auto, Autobus)

Felelős kiadó: Takáts Gyula

66 2. 780 Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár
Készült 600 példányban

